

RIMSKI
KATOLIK.

ČETRTI TEČAJ.

II. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja.

V GORICI.
HILARIJANSKA TISKARNA.
1892.

Izhaja vsak drugi mesec. Velja cel tečaj 2 glt.

Obseg.

Internacijsionalna slavnost Jana Amosa Komenskega. — 1. Komenski — kdo je. 2. Njegovo slavljenje. 3. Nahi pomisleki o Komenskem slavljenju — verski in domoljubni. 4. Komenski — čerki brati, Komenski — husiti. Njegovo narodnjajstvo! 5. Komenski — apostelj mazonstva.	str.	65
Slovenski katoliški shođ.	"	79
Leonina	"	82
Učonost in mođrost — ali česa nam je najbolj treba? 1. Kaj je učonost, kaj mođrost. Uvovčevanju duku?	"	91
Slovenski roman I. O romanu sploh.	"	97
Slovenskim dijakom II.	"	103
Listek: Is deželi prtilikarcev.	"	106
Slovstvo: Slovstvo-kritični spnođilbet. — „4000“.	"	113
Raznoterosti: Slendek, ponos in dika naša. — „Vesna“. — V podpora mladim pisateljem.	"	125

Na znanje.

Slišali smo od nekaterih gospodov pritožbo, da niso dobili prve letošnje številke. Celo zamerilo se nam je, kako da „Katoliška Bukvarna“ svojim stariim naročnikom ne dopošlje lista.

Naj se nam dovoli, da tu v pojasnilo opomnimo dve besedi. Mi smo na platnicah prve številke izrečno povdarili: „List se pošlje le onim gospodom, ki se zanj oglasijo pri „Katoliški Bukvarni“. Mi nismo tedaj zahtevali, da bi se morala — kakor je sicer navadno pri naročevanju skoro vseh listov — naročnina vže naprej plačati, ampak hoteli smo le, da bi gospodje, ki bi radi dobivali naš list, kakerkoli to svojo željo izrazili, (kar se, n. pr. po dopisnici, tako lahko zgodi.) Stavili smo pa ta pogoj, ker neradi svoj list vsiljujemo; tudi vemo, da se nam je vže močno zamerilo, ako smo se drzuli list na ogled poslati, ne da bi se nam naročilo. Zal nam je, ako ni potemtakem kdo naših prijateljev in somišljenikov prejel lista, ki ga je morda željno pričakoval. A naše ravnanje mora vsaki pameten človek opravičiti; saj se moramo tudi pri razpošiljanju lista držati kakega pravila. Da smo pa letos nekoliko previdniši, krivi so nekateri (in takih ni prav malo) dosedanji gospodje naročniki, kateri so list cela leta prejemali, a z naročnino so še do zdaj na dolgu. Naročnina našemu listu je posebno majhna, tako da s tisoč plačujočimi naroč-

Internacionalna slavnost

Jana Amosa Komenskega.

1. Komensky — kdo je. — 2. Njegovo slavljenje.

Jan Amos Komensky je moravski Čeh. Rodil se je 28. marca l. 1592 blizu Ogerskega Broda na Moravskem. Po veri je bil česki brat, pozneje škof bratovske cerkve. Leta 1641 je bil pozvan v Anglijo od parlamenta samega. Leta 1642 občeval je z državnim švedskim kancelarjem Oxenstiernom. Leta 1650 ga je poklical na Ogersko, osnovat ljudsko šolo, knez Žiga Rakoci. Ni pa naš namen, da bi natančneje opisovali njegovo življenje. Bilo je življenje viharno, ker možka doba njegova pade ravno v čase tridesetletne vojske. Komensky je moral zapustiti domovino, izgubil je svoje premoženje in rokopise ter potikal se po raznih deželah.

Prijatelj in neprijatelj pripoznava, da je bil Komensky veleum. Njegove zasluge se pa ocenjajo in osvetlujejo posebno letos, ko se obhaja tristoletnica njegovega rojstva. Dovolj, da govorimo z učiteljskim „Popotnikom“: „Komensky je velikan učenosti, oče učiteljev, vstvaritelj denašnje pedagogike, in največi reformator učiteljski“. Vse podviza „z globokim spoštovanjem in neomejenim čiščenjem... oživit slavnih spominov najslavnejšega svetovnega učenjaka, pedagoga, reformatorja šolstva, in človeka-trpina“. Tudi Rusi ga poznajo. „Pravitelstveni Věstnik“ v Petrogradu piše v „listku“ 17. januarja l. pod naslovom „Jan Komensky“: „Komensky je ne le mej Slovani, ampak mej vsemi narodi jeden največjih mož“. Omenja ga dalje kot pedagoga-reformatorja, filozofa, bogoslovca, pesnika českega; posebno pa povdarja njega čisto narodni slovanski čut.

Pa naj nihče ne misli, da se hočemo šaliti! Mi smo si skrbeli raznih del Komenskega, in prebrali pazljivo marsi-

katero razpravo o njem: in mi odkrito, mi s spoštovanjem občudujemo njegovo temeljitost, zdravost in praktičnost njegovih pedagoških nazorov, njegovo globoko pobožnost pa neomejeno vdanost v Božjo voljo. In mi popolnoma pritrjujemo Gindely-u, pišočemu o Komenskega versko-filozofičnih knjigah, da bi bilo tu marsikaj tudi svetniku v čast . . .

Pred vsem pa je bil Komensky pedagog. Njegova pedagoška dela imajo občečloveško veljavnost, in so tudi vže preložena v jezike skoro vseh omikanih narodov; zatorej je tudi slavnost Komenskega občečloveška; pred njegovim imenom izgine narodnostna razlika. Ne le Češka, ampak tudi Nemška, tudi Anglija, in z Evropo Amerika ga hoče proslaviti.

Ker pa je bil Komensky Čeh, naravno, da se Češka s posebno navdušenostjo vdeležuje njegovega slavljenja. Ker smo pa Slovenci Čehom bratje in posebno slednjih časov z njimi v ožiši dotiki, kaj čuda, da je tudi pri nas slava Komenskega našla odmeva.

V prvi vrsti slaviti Komenskega pedagoga so pa poklicani učitelji. In tej dolžnosti zadostiti hočejo tudi slovenski učitelji. To pa še na posebno časten način; ker, kaker beremo, mislijo se ga z „neomejenim češčenjem“ okleniti kot svojega očaka, kot svoje zvezde, kot vzora. In v večer spomin sedanje tristoletnice posvetiti se mu hoče po vzgledu českega učiteljstva tudi slovensko pridevši vsem učiteljskim društvom na Slovenskem pridevek „Komensky“ . . .

Prav, vse prav, izvrstno . . .

3. Naši pomisleki o Komenskega slavljenji — pomisleki verski in domoljubni.

V dobi svobodne misli in svobodnega tiska naj se dovoli tudi nam, da svobodno izrazimo svoje pomisleke glede „neomejenega češčenja“, s katerim se velikega pedagoga oklepa česko in slovensko učiteljstvo.

Govorimo prvič z verskega t. j. s katoliškega stališča. To je naša dolžnost, naš poklic, kar kaže vže naslov našega lista. Kaker povdarjajo učitelji učiteljsko stališče, tako povdarjamo mi katoliško. Zdi se nam pa toliko potrebnije z

verskega stališča presojati vse stroke človeškega duševnega delovanja, ker vera tako globoko sega v človeško srce, da končno določuje vse človeško mišljenje in teženje. Versko vprašanje je alfa in omega vsega duševnega življenja in gibanja v človeštvu. Sicer pa, kdor natančneje pozna spise Komenskega, se prepriča, da o njem se ne more niti misliti, ne da bi se govorilo tudi o njegovih verskih nazorih. Verski živelj v njegovih spisih prevladuje. In sam pravi na mnogih mestih, da njegov poklic ni toliko pedagogičski, ampak teologiški. „Po rodu sem Moravan, po jeziku Čeh, a po poklicu teolog“.

Kaj pa nam je dalo povod, da smo začeli pri Komenskega — kaker se zdi čisto šolski ali pedagogični — tristoletni slavnosti nekoliko bliže motriti ravno versko stran? Priznati namreč moramo, da nismo od začetka namerjavali nadrobniše spuščati se v zadevo Komenskega tristoletnice; kar smo nedavno brali, da je brnski škof svoji duhovščini prepovedal kakršikoli vdeleževati se Komenskega slavnosti. Mishili smo si: ako od take strani dojde taka prepoved, v deželi, kjer je tekla zibel Komenskega in kjer najbolj srca učiteljska gore zanj — gotovo se to ni zgodilo brez tehtnih razlogov. In prepričali smo se, da je res tako.

Govorimo tedaj o Komenskem ne s pedagogičskega, ampak s katoliškega stališča; to pa smatramo tem bolj za potrebno, čim bolj vemo, kako se dandanes nasprotniki katoliške cerkve izkoriščajo vsake priložnosti, da odvrčajo narode od katoličanstva in širijo mej ljudstvom protiverske nazore. To — trdimo — godi se tudi dandanes o priliki Jana Komenskega tristoletnice. Kaker povsod, tako tudi tukaj je vsplavalo versko vprašanje na površje; priča temu je celo katoliški (!) „Obzor“ pa voditelj českih učiteljev, Sokol, kateremu so sicer tudi slovenski ploskali o znani zloglasni resoluciji v Pragi; pa o obeh pozneje. Velikega pedagoga ime služiti ima le kot sredstvo za propagando proti katoliški cerkvi. To namerjajo skrivne sile, ki gibljejo in vodijo internacionalno slavnost njegovo. Seveda s tem nočemo sumničiti posameznih slaviteljev českega pedagoga, najmanj pa iz učiteljskih krogov, ker le malo je izvoljenih, ki bi gledali za skrivnostne kulise — internacionalne lože.

4. Komensky — česki brat. Komensky — husit. Njegovo narodnjaštvo!

Jan Amos Komensky ni bil katoličan, on je bil česki brat t. j. heretik. Kaker vsi heretiki, je tudi on črtil katoliško cerkev in rimskega papeža. Njegovo stališče nasproti cerkvi in papeštvu najbolje označimo s par citati iz njegovih spisov — iz njih naj se razvidi, česa si imamo katoliški Slovenci obetati, ako se resnično v srca naših učiteljev vcepi zgore omenjeno „neomejeno“ češčenje Komenskega.

„Tudi vas ne morem zabiti, vas mile sestre evangelijskega jedinstva; da, tudi tebe mati naša, iz katere smo izšli, ti cerkev rimska. Ti si mati nam bila, a spremenila si se nam v — **mačeho, v turico** (Auerkuh), ki svojim lastnim otrokom kri izsesavaš. Voščim ti, da bi se v starosti svoji spametovala, spokorila in šla iz Babilona svojih ostudnosti. Ako ti je sploh pomoči, priporočam ti svoj (t. j. sekte českih bratov) vzgled, ki sem idoč za svetlobo besede božje, z božjim vsmiljenjem šla iz teme tvojega malikovalstva . . . Sinom tvojim pa zapuščam kot dedino — pravico, da bi se puntali proti tebi, dokazali (tebi) svoji materi, da nisi njegova zakonska soproga . . . Ako se pa ne spokoriš in povrnivši se k njihovemu (t. j. sekte českih bratov) očetu ne potolažiš svojih sinov, naročam kraljem zemlje, koji so te do sedaj na hrbtu nosili, da naj te kaker nečistnico v ognji sežgo.“¹⁾

Pa kako zna obrekovati rimskega papeža! „Papež za denarje daje za neko bodočo dobo (10—100 let) odpustke t. j. svobodo grešiti“ — „Papež za penize, na budouc jaky čas (10—100 let) odpustky, to jest volnost hřešiti, podava.“²⁾

Menimo pač, da te besede hranijo ves strup, ki so ga Luter in drugi heretiki 16. stoletja izbruhali nad katoliško cerkev in rimskega papeža.

Isto sovraštvo razodeva Komensky v svojih spisih proti

¹⁾ Lux ex tenebris.

²⁾ Lux ex tenebris.

— Avstriji; in to bodi tudi šolskim oblastvom v opomin, da mejnarodno slavljenje Komenskega more biti le na kvar avstrijskemu patrijotičnemu čustvu. V ravno navedenem spisu pravi:

„Zver, katera to nečistnico (katoliško cerkev) na hrbtu nese, je rimsko cesarstvo, posebno vladajoča hiša avstrijska“ (dinastija habsburška.)

„Radi teh razmer nastanejo vojske, in konec teh vojsk bode: pogin papeštva in hiše habsburške.“

„V dosego tega božjega (!) dela se zedinijo vsi narodi, in sicer z nečuveno hitrostjo . . . Turci in Tartari pridejo pomagat . . . V plačilo dobe luč evangelija.“ . . .

Res, lepo bo gojila naša ljudska šola avstrijski čut, ako se naše učiteljstvo navzame iz Komenskega teh veleizdajskih, protiavstrijskih nazorov! In prav v tem zmislu — protikatoliškem, protiavstrijskem — namerjajo nemški protestanti letos izkoristiti slavnost Komenskega. Hermann Tiemann: „J. A. Comenius, Braunschweig 1892“ piše: „Jaz ne morem Komenskega pedagoga nikake: ločiti od Komenskega protestanta. Naj se zove to moje stališče strankarsko — konfesionalno, a vendar se ga hočem držati. S ponosom ga smemo mi **nemški protestantje** smatrati za svojega v celem pomenu besede. Komensky je vkljub českemu rodu in českemu imenu **mislil in delal nemški.**“ Pohnek dodava: Nemci, celo iz „rajha“ hočejo letos sijajno proslavljati Komenskega, dasi sicer Čehe smrtno sovražijo. Zakaj? Da bi s tem oživili protestanski živelj v Avstriji: proti Rimu, a posredno tudi proti Avstriji. Drugače se navdušenje Nemcev za Komenskega ne more razlagati. Avstrijski, slovenski učitelji, ali mislite še Komenskega „neomejeno“ slaviti? Pač niste premislili, kaj pomeni „neomejeno“ čestiti pedagoga, ki s tako slovesnim, preroškim glasom pridiga vojsko proti tisti Avstriji, katera vam daje kruha in vam v odgojo izroča svoj najdraži zaklad, svoj up, svojo bodočnost — mladino!

Pa čemu bi še dalje navajali mest? Da Komensky ni mogel katoliško cerkev in Avstrijo nego le črtiti, je razvidno vže iz tega, ker je bil z dušo in srcem „česki brat“. „On je bil ves ud „bratske jednote“, ki se je od Rima popol-

noma ločila . . . a vkljubo temu pasivnemu odporu svojemu proti katoliški cerkvi ni nehal biti kristijan“ — tako označujejo „Narodny Listi“ v kratkih besedah Komenskega kot heretika razmerje nasproti katoliški cerkvi.

V českem bratstvu se je ohranilo in nadalje gojilo husitstvo z vsemi svojimi revolucionarnimi, i cerkveni i državni red rušočimi nauki. Temeljna mej temi nauki je pa teza o nevidni, notranji cerkvi. Da bi kdo ne mislil, kakor bi mi tu svojevoljno modrovali, naj govorita o tej točki Pypin in Spasovič: „V tem idealu (ideal notranjih kristijanov) Komenskega ni težko spoznati nazore o prakrščanstvu in temeljnih pravih českih bratov. Notranje kristijane, in take si je Komenský želel brate in sploh vse kristijane . . . Delo vanje Komenskega je zadnji rezultat husitskega gibanja.“¹⁾

Kot husit pa kot česki brat, je bil Komenský, če tudi le nevede, sovražnik ne le katoliške cerkve in Avstrije, ampak i česke narodnosti. Česka narodnost se ohrani le v Avstriji in v katolicizmu. Ko bi bili Čehi politično pripadli Nemčiji, ali pa versko pridružili se protestantom, bi ne bilo sedaj o česki narodnosti ne duha ne sluha. Komenský, sploh česki bratje, pa so se vedno trudili, da bi prišli pod žezlo — nemških protestantov. Zgodovina priča. Česki bratje so skušali, koj ko je Luter nastopil, se združiti z Nemčijo politično in versko. V to svrho so Lutru poslali poslancev leta 1522, isto tako leta 1524. Da, leta 1530 in 1538 je Luter sam izdal apologijo českih bratov z lastnim predgovorom. Zadnjikrat so se pogajali ž njim česki bratje leta 1536 in 1542. Leta 1542 o slovesu jim je stisnil roke „v nerazrušljivo zvezo“. To zvezo so česki bratje tudi vestno izvrševali. Leta 1546, pozvani od Ferdinanda, svojega kralja pomagat cesarju svojemu Karolu V. proti šmalkaldski zvezi niso vbogali. Pač pa so protestanske nemške pamflete, naperjene proti cesarju in kat. cerkvi pridno predstavljali, in Boga molili, da bi sovražniki cesarjevi zmagali. Česki bratje so bili, ki so zakonitega kralja svojega Ferdinanda II. odvrgli in si izvolili tujega kne-

¹⁾ Istor. slav. lit. II.

za za kralja — Nemca Friderika, moža protestanta, moža neveščega českega jezika. Ako bi bili zmagali česki bratje, bi sedanja lepa, slovanska Češka bila sedaj — nemška, protestanska pokrajina. Tako piše Brynych (J. A. Komensky str. 30), da čisto česke vasi, ko so se poluteranile, so se v onih časih vže v tridesetih letih ponemčevale, kajti protestanska cerkev je vvajala v šole in v cerkev le nemščino! Da, Češka dežela bi bila, ako bi se bilo vršilo vse po nazorih jedinih (?) narodnjakov, českikh bratov in Komenskega — **turška provincija**. Onno Kopp priča, da od českikh bratov izvoljeni kralj, protestant, Nemeec Friderik, je obljubil sultanu davek plačevati, ako mu pomore do českega prestola. In tega Friderika največi pristaš je bil — Komensky, in ga je vedno nagovarjal, da naj vstraja v boji proti zakoniti dinastiji avstrijski.

Še enkrat: Komensky je husit — kaj pa pomenja husitstvo za cerkev in državo ter še posebno za Avstrijo, kaj pomenja za čestvo, ve vsakdo, ki ume verska in filozofična načela vpotreblyati na življenje narodov; sicer dovolj nekoliko natančniše poznati zgodovino husitstva in vojsk, ki so se iz njega shomotale.

5. Jan Amos Komensky — apostelj masonstva.

„Ganz folgerichtig waren es die Freimaurer, welche die Ideen des Comenius über die Weltverbesserung zu den ihrigen machten. Wie Krause nachweist, hat die grosse Londoner Loge im Jahre 1717 aus den Schriften des Comenius ihre Artikel gezogen, welche durch die 2500 Freimaurerlogen ihren geräuschlosen Weltgang gemacht haben“.

„Die grosse Freimaurerloge in London macht seine (des Comenius) Ideen zur Grundlage ihrer Satzungen, sie, die für den ganzen Erdkreis berechnet ist“.

*Dr. Lindner: „J. A. Comenius
Grosse Unterrichtslehre.“*

Mi smo navlašč temu odstavku na glavo postavili navedene stavke iz Lindnerja, ker ko bi se mi predrznili samoblastno kaj takega trditi o Komenskem, bi se nam brezdvomno očitalo, da smo črnogledni, da pretiravamo. A Lindner je v naših učiteljskih krogih prva, nezmotljiva avktori-

teta, zatorej mu bodo gotovo verjeli tudi učitelji; tem bolj, ker se pač ni bati, da bi tudi pri Lindnerji znala nahajati se pretiravanja v smislu nazorov, katere zastopa „Rimski Katolik“. Lindner, tako pišoč, je bil pač odkritosrčen, gotovo še preveč za svoje „katoliške“ častivce in občudovavce. A mi smo mu za to nad vse hvaležni, ker s tēm je izgovoril o Komenskem sodbo, katero bi bili mi našim optimistom in tudi-katoličanom brezvspešno vtemeljevali, in se vrhu tega gotovo na vse strani — zamerili!

Da, tako je: Komensky je veliki apostelj modernega ložinega framasonstva. Pričenši tedaj od te Lindnerjeve izjave hočemo točko za točko iz Komenskega spisov dokazati, da je on v načelu vse učil, kar masonstvo izpoveda in dejanski izvršuje. Iz tega pa naj se tudi sprevidi, kam prav za prav dosledno pelje „neomejeno“ češčenje českega pedagoga — Komenskega.

Masonstvo se po svojem teženji označuje bolj negativno, razdejavno; obrača se pred vsem na to, da bi rušilo obstoječe cerkvene, državne in socialne razmere. Naš družbinski red pa sloni na podlagi pozitivnega krščanstva, zatorej skuša loža to podlago spodriniti z razširjanjem skeptičnega racijonalizma. Ker se pa pozitivnost krščanstva najstrože in najkonkretniše izraža v katoliški cerkvi, se ost ložinega delovanja pred vsem in skoro edino obrača proti nji. Da Komensky ni bil prijatelj katoliški cerkvi in papeštvu, smo dokazali vže zgorej; in to je pač naravno, saj bil je heretik in celo heretiški škof.

Ono, po čemer se katolištvo bistveno razlikuje od akatolištva, je princip cerkvene avtoritete: katoličani smo le, v koliker verujemo, in ker verujemo, kar nas sv. cerkev uči. Principu avtoritete heretiki nasproti postavljajo neomejeno prostost subjektivnega naziranja v verskih rečeh. In ta je tudi princip, katerega se drži loža: ona prepušča vsakateremu, naj misli o Bogu in verskih rečeh, kaker mu ljubo. Seveda samo katoliško ne! Vpor proti učeči cerkveni avtoriteti ter neomejena prostost subjektivnosti je tudi v husitstvu glavni znak. Ni res, da je Luter prvi proglasil princip subjektivizma za najviši v verskih vprašanjih: to je pred njim storil vže Hus, a za Husom je kot dedič njegovega

duha Komensky ta princip dalje razvil; Hus in Komensky sta nerazdružljiva. Poslušajmo le, kako pišejo znani praški „Národní listy“ št. 37. t. I. v članku: „Světova oslava našeho Komenského“: „Večno slavo nam je dal mister Hus, večno življenje nam je dal Komensky . . . Čeh je prvi se upal v boj spustiti skoro s celim svetom za svobodo raziskavanja, za svobodo prepričanja . . . V Kostnici je prvi plamen zaplopolal . . . Vže je imel poginiti česki lev, in glej, prikaže se velečastna postava novega osvoboditelja: postava českega brata — Jana Amosa Komenskega. Mož najpoštenejše duše in najjasnišega duha . . .“

Učivna avtoriteta sv. cerkve se katoličanom konkretno javlja v verskih dogmah, katere jim je brezpogojno sprejeti; obseg vseh dogem imenuje se verski simbol; v tem se izraža veroizpovedanje dotične cerkve; simbol prav za prav veže posamezne ljudi v družbo, ki se imenuje cerkev. Kdor zameta učivno avtoriteto, zavreči mora tudi dogmo in vsak simbol; dosledno mora tudi obsojati vsako na podlagi verskega simbola ali pozitivnega veroizpovedanja osnovano cerkev ali sekto. To je storil Komensky. Leta 1645 je imel biti v Tornu verski pogovor mej raznimi krščanskimi veroizpovedovalci, da bi se, ako mogoče, spravili. Ko so pa luterani sklenili tja poslati kot svoja zastopnika dva stroga luterana, je pisal: „O da bi vse sekte sè svojimi povspeševalci in zaščitniki vred poginile! Le Kristusu sem se zao-bljubil . . . on ne pozna nobene sekte, ampak jih sovraži — on je dal svojim mir in vzajemno ljubezen.“¹⁾ V istem zmislu je Komensky pisal tudi sultanu samemu.²⁾

In prav v tem, kaker meni dr. Lindner, obstoji največa zasluga Komenskega: povspevši se nad verske različnosti svojega časa, odpiral je človeštvu v českem bratstvu vir prave, žive nabožnosti: „Comenius, mit seiner religiösen Überzeugung **zwischen** die confessionelen Gegensätzen seiner Zeit, zwischen Katholicismus und Protestantismus hingestellt, konnte pur in dem oberpriesterlichen Ver-

¹⁾ Lindner Pädag. Klassiker I. B. XLVI.

²⁾ Lindner l. c. LXXII.

hältnisse zu seiner Brüdergemeinde jenen Anhalt finden, ohne welchen religiöse Gefühle nicht leben können“.)

V smislu Komenskega nazorov bi morala tedaj vsaka cerkev ali sekta iz svojega katekizma izbrisati tiste točke, po katerih se razlikuje od drugih. Temeljno načelo Komenskega krščanstva je verstveno-teoretična tolerancija, indiferentnost. Leta 1575 so se češki bratje hoteli zjediniti s kalvinisti in luterani. Da bi se to zgodilo, so češki bratje sestavili tako veroizpovedanje, da so vsi lahko podpisali brez pomisleka, kajti izpustili so vse one nauke, v kojih so se mej seboj ločili. O tem dejanju čeških bratov se Komensky izraža: „Ta njihova krščanska zmernost in previdnost ni le njim hasnila, ampak vgajala je mnogim velikim možem na Nemškem in drugod“. (J. A. Comenii fratrum Bohemorum historia. Editio Buddei, Aalae 1702. 4.)

Komensky je tedaj namerjaval združenje vseh kristijanov — katolikov in akatolikov — s pogojem, da se združenju na ljubo vsak odpove — svoji veri. Da spet kdo ne misli, češ, da obrekujemo, naj govori temeljitiši poznavatelj Komenskega, v teh vprašanjih nesumljivi dr. Lindner: „Comenius steht mit seinen religiösen Überzeugungen auf **streng christlichem**, jedoch keineswegs **kirchlichem** Boden Comenius klebt mit seiner religiösen Weltanschauung keineswegs an **starren confessionellen Banden**; er will im Bewusstsein seiner Friedenssendung **diese mittelalterlichen erstarrten Bande sprengen** und aus Katholiken, Lutheranern, Calvinern, Christen; ja aus Christen Juden und Türken . . . — **Menschen** machen . . .“

Toda z zadnjimi besedami smo vže za dve točki dalje segli, nego smo namerjali z navedenim citatom.

Da, Komenskega krščanstva spravljivost je šla še dalje, nego da bi zedinjala v eno vero le kristijane, ampak ona je hotela obseči celo — nekristijane, ona je dosledno dospela do — čiste človečnosti, v kateri obstoji bistvo frasonskega krščanstva. V to je Komensky celo izumel nekako posebno versko filozofijo, tako zvano pansofijo. Ne da

*) Lindner l. c. LXXIII.

bi za zdaj obširniše govorili o Komenskega „pansofiji“, ker pridržimo si to za drug pot — poslušajmo spet dr. Lindnerja, kako on z besedami Komenskega samega razlaga bistvo in smisel „pansofije“. Piše: „V pansofističnem delu se imajo vsi, ki so o nabožnosti, npravstvenosti, o vedah in umetnijah pisali (brez ozira, je li kdo kristijan ali muhamedanec, žid ali pogani, Pitagorejec, akademik, stojik, esejec, Grk, Rimljan, star ali nov, doktor ali rabin, vsaka cerkev, sinoda, cerkvena skupina) vsi — pravim — se imajo povabiti in poslušati, kaj dobrega prineso.“¹⁾ Ako še kaj razumemo, pomeni to isto kar: kristijan, muhamedanec, žid, pogani, vsaka vera, vsaka cerkev se ima odpovedati vsemu, kar ima posebnega, po čemer se od drugih razlikuje, ter tako se ima iz vseh verstev in filozofičnih sestav ena sama, vsesкупna, vse obsegajoča vera ali modrost (pansofija), v kateri izgubi svoj individualni obstanek kristijan, žid, pogani itd.

To je tedaj očitni prehod od vsake pozitivne vere k temu, kar je občečloveško, recimo: k čisti človečnosti; Zatorej pomenijo navedene besede, v katerih izraža Komensky sam bistvo svoje pansofije, isto, kar mason brat dr. M. G. Conrad sanja o prihodni idealni dobi masonstva: „Ja, nach dem christlichen Weltalter . . . mit seinen theologisch alleinseligmachenden Haderanstalten der Confessionskirchen . . . mit dem gotteslästerlichen Fluchcodex des heiligen Syllabus-papstes — wird anbrechen das Weltalter des reinen Menschenthums, wo der Protestant, der Katholik, der Christ, der Jud nichts mehr gilt, wo Muhamed und Buddha, der dogmatische Christus und der unfehlbare Papst überwundene Auktoritäten sind, und wo in der Arbeit, in Wissenschaft und Kunst nur Ein Gedanke seinen höchsten Ausdruck und seine reinste Verklärung sucht: der menschliche“.

Sicer pa, da si se v pansofiji tako očitno izraža čista človečnost, jo Komensky vender krsti za — krščansko, radi česar mu Lindner očita nedoslednost, češ, kako je mogoče od načrta vseobčene znanosti, ki je osnovana na čisti človeški podlagi, prestopiti v tempelj „krščanske“ pansofije.

¹⁾ L. e. XXXIV.

Pa nevede je Komensky tudi v tem predhodnik bratom masonom; saj tudi oni, daš izpovedajo evangelij čiste človečnosti, povdarjajo vendar vedno, da masonstvo je po jedru pravo krščanstvo; seveda je mej njimi in Komenskimi velika razlika: v tem ko je on resno mislil ohraniti pravo, pozitivno krščanstvo, rabijo masoni besedo „krščanstvo“ le kot slepilo kratkovidnežem, da ž njo tem laže zakrivajo svoje protikrščanske nakane. To je taktika posebno nemških masonov. Tako zvana eklektična prostozidarska zaveza, „*eklektischer Freimaurerbund*“, je l. 1781 v svoje statute izrečno sprejela „*die Aufrechthaltung der christlichen Religion*“. Pa tudi Lindner sam, akoravno se toliko ogreva za čisto človečnost, hoče vendar biti „kristijan“, na brezštevilih mestih ponavlja, da smoter vzgoje mora biti nekaljeno krščanstvo, ki je pa le mogoče — brez cerkvenosti!

Seveda si framasoni, in z njimi Lindner, pravo krščanstvo razlagajo po svoje t. j. iz pozitivne krščanske vsebine izberejo le tisto, kar bolje vgaja njim. Za krščanstvo označivna je pa posebno zapoved o ljubezni, katero je prav za prav Jezus Kristus prinesel na svet. In prav ta je, ljubezen, katero masoni iz evangelija iztikajo in edino povdarjajo, češ, v njej obstoji vse krščanstvo. Ljubezen je poleg človečnosti temeljna točka masonskega krščanstva.

In te ljubezni, ljubezni, ki ne poganja káli iz čeznaravne, kristijanske vere, tedaj ljubezni naravne, čisto človeške apostelj bil je Komensky. V spisu „*Unum necessarium*“ piše: „Za brate svoje smatram vse, ki ime Kristusovo kličejo, svoje brate imenujem, ki so iste krvi, vse potomstvo Adamovo, vse, ki bivajo po širni zemlji“. Da ne bomo vgibali o pravem pomenu teh besed, poslušajmo razlago, ki nam jo o njih podaje dr. Lindner: „Krščanstvo Komenskega je krščanstvo vzajemne strpnosti v verskih rečeh in vseobčega zjedinjenja v duhu delavne ljubezni. Krščanstvo, koje se od le teoretičnega krščanstva naših dni tako **blagotvorno odlikuje** — ni imelo imeti bodočnosti. Spravno poslanstvo Komenskega, različna krščanska veroizpovedanja v duhu **krščanske ljubezni združiti** . . .

imelo je ostati le — lep ideal. Ime krščanstva se je imelo dalje vzdrževati le v obliki konfesiojonalizma“.

Isto uči Komenski na drugem mestu: „Naša naloga je vzgajati praktične, a ne teoretične kristijane“.¹⁾ K tem besedam zopet avtentična razlaga Lindnerjeva: „To krščanstvo je ono, katerega udje so prejeli ognjeni krst svetega duha ljubezni, in katerih najviša dogma je ljubezen Kristusova. Krog izpovedovalcev tega krščanstva gotovo ni v nikakem razmerji s številom teoretičnih kristijanov“.²⁾

Po pravici tedaj vprašamo: kaj pač izpovedajo, kaj visoko čislajo masoni, kar bi se ali očitno ali skrito ne nahajalo zapisano v brezštevilnih delih Komenskega?³⁾ Masoni obsojajo vojsko kot nezakonito — Komensky jo isto tako preklinja kot na sebi slabo, v katerikoli namen bi se imeli ljudje vojskovati. V socialnem življenju težijo masoni po značenju vseh ljudi in stanov, njih ideal je skrajna demokracija in komunizem. In tudi v tem je njih učitelj Komensky, kateri v svojih spisih kaže povsod na apostolsko dobo prvih kristijanov, češ, po onem idealu bi tudi mej sedanjimi kristijani ne smelo biti nikake razlike niti v imetji, niti po stanu, niti po dostojanstvu. Vsi enaki! — edina dostojnost, katera pristojna vsem brez razlike, izraža se v nazivu „kristijan“! In ker se „kristijan“ istoveti s „človekom“ — evo vam v Komenskega nazorih seme poznejšega socializma in komunizma!

Da, bratje ložini nimajo tako slabe pameti, da bi ne vedeli, zakaj so šli v dela „českega brata“ husita iskat temeljnih točk svojemu poslopu. Komenskega nazore, Komenskega skrivne težnje so znali dostojno in vseobsežno ceniti le bratje masoni; Komenskega „pansofija“ in „panergezija“ našli sti le po loži pristne oblike in aplikacije na

¹⁾ Didact. magn. XXIV. 22.

²⁾ L. cit. 303.

³⁾ Fr. Pohunek piše v svojem „Vychovatel“ 1892. str. 125: „Ali je Komensky bil mason, jaz sam do sedaj ne vem. A mnogi njegovi slavitelji dokazujejo, da je bil formalno vsprejet. Bodi, kakor hoče: faktum je, da se nazori in težnje Komenskega posebno v „panergeziji“ popolnoma vjemajo z nazori tedanjih angleških masonov in nasprotno je tudi Komensky vplival na masone, ker se mnogo njegovih nazorov vzeli za svoje. Tako trde protestantje Seyffarth, dr. Lösche, Ziegler.“

življenje. Velika druhal ga ni razumela — tako visoko je stal nad človeštvom! — še le loža ga je povzdignila na mesto, ki pristojaj preroditelju vesoljnega človeštva: to je sodba Romihovega „kristijana“ Lindnerja. In res, skoro ne moremo primerniše skleniti tega poglavja, nego da je zapečatimo s panegirikom, ki ga za naše gospode učiteljske „zaveznike“ nezmotljivi dr. Lindner v svetem ognju prepeva masonskemu geniju Komenskega: „Das, was die obige Schrift (Panergesia) so bedeutsam macht, ist die seltene, von einem kirchlichen Oberhaupte vielleicht zum erstenmale gepredigte und erst von unserer Zeit vollständig gewürdigte Erhebung über die Besonderheiten des philosophischen, kirchlichen und politischen Parteiinteresses. Nur in der Form eines Geheimbundes konnten sich Menschen, und dies schon seit uralter Zeit, zu der Höhe der Lebensanschauung emporschwingen, um sich als **Freimaurer** im Geiste von der grossen, sie nicht verstehenden Menge abzusondern, und sich eben dadurch gegen Missverständnis und Hass zu schützen. **Ganz folgerichtig waren es daher die Freimaurer, welche die Ideen des Comenius über die Weltverbesserung zu den ihrigen machten.** Wie Krause nachweist, hat die grosse Londoner Loge im Jahre 1717 aus den Schriften des Comenius ihre Artikel gezogen, welche durch die 2500 Freimaurerlogen ihren geräuschlosen Weltgang gemacht haben“.¹⁾

Mi tem besedam nimamo dodati ničesar. Mi bi le vprašali slovenske gospode učitelje: ali resno mislijo tudi na Slovenskem slaviti tristoletni spomin Komenskega?!

Odgovorili nam bodo najbrže: Mi hočemo slaviti le velikega pedagoga, stvaritelja naše šole. — Prav: govorili bomo tudi o tem.

Dr. Mahnič.

¹⁾ L. c. LXXIX.

Slovenski katoliški shod.

Odkar je zadnji pot izišel naš list, došla nam je iz Ljubljane vest, da se tam snuje za letošnjo jesen prvi slovenski katoliški shod. Ne mogli bi lahko povedati, s kolikim veseljem nas je navdala ta novica. Katoliškega shoda smo vže dolgo željno pričakovali, tudi smo v ta namen v svojem listu vže marsikatero gorko besedo spregovorili: zatorej se pa zdaj, ko vidimo, da se imajo naše želje vresničiti, iz vsega srca radujemo ter čestitamo vrlim, nevstrašnim prvoboriteljem katoliške misli, kateri nas vabijo v središče slovenske domovine, da tam glasno in odločno, zavestno in ponosno izpovedamo svojo katoliško vero, za katero so naši očetje dvesto let krvaveli v turških bojih, katera edina je slovenskemu imenu priborila častno mesto v zgodovini človeštva. S tem odločnim korakom stopila je Ljubljana na čelo katoliškemu gibanju mej Slovenci, kaker je tudi naravno in spodobno: iz središča mora izhajati gibanje, luč in gorkota. Razume se pa samo ob sebi, da s tem ne namerjavamo Slovenci ločiti se od svojih katoliških bratov sosedov, s katerimi nad tisoč let skupno živimo ob slovenski periferiji; naše shajanje je shajanje v imenu k a t o l i š k e m, ter prepričani smo, da čim bolj se damo prešiniti od katoliške misli, tem bolj se v nas ojači tudi čut krščanskega mejnarodnega pobratimstva. Da, čim svetejša bo avstrijskim narodom katoliška ideja, tem živejša bode v njih tudi zavest celokupnosti, tem tesniši vez bratovske ljubezni.

V našem veku je mogočno zavplivala narodnostna ideja, katera, ako se pokori nespremenljivim zakonom božjega prava, ne le ni slaba, ampak dobra, ampak vzvišena. Narodnostni čut obudil se je tudi v nas: v zadnjih desetletjih smo si vstvarili lastno slovstvo, na narodni podlagi razvijati se je začelo naše društveno življenje, naše šolstvo, na isti podlagi se je poklicala v življenje marsikatera kulturna naprava. Naravno pa, da je naše narodno življenje moralo stopiti v nekako razmerje z vero, katere vesoljnemu, vse za-

segajočemu vplivu se sploh ne more odtegniti nič, kar človek misli in čini. Konstatovati pa moramo fakt, da se je v naše narodno življenje zasejalo seme modernega liberalizma, in da se je to seme dolgo, le predolgo, ne da bi kdo vgovarjal, mirno gojilo, dokler ni zraslo v mogočno drevo — slovenskega liberalstva. A to liberalstvo je dandanes mej nami protikrščanska velesila.

Na boj proti tej velesili moramo zavedni katoličani združiti svoje moči. Res sicer, da smo v slovstvenem delovanju zadnjih let vže precej koncentrirali duševne sile. Imamo izvrstno pisani katoliški političen dnevnik, imamo za mladino vrlo vrevevan, leposloven ilustrovan list, imamo slednjč — naj se nam odpusti, da omenjamo tudi svojo malenkost — imamo v „R. Katoliku“ nekako glasilo slovenskega katoliškega razumništva — a ni še zadosti; ne le pisana, ampak tudi živa beseda mora nas ediniti, obujati, užigati. Da bo pa to mogoče, moramo se od časa do časa shajati, da se vidimo in spoznamo, da si v prijateljskem pogovoru razodenemo svoje misli in želje.

Beseda božja je v začetku vesolni kaos vredila ter preobličila ga v svetovno harmonijo — tako čudotvorno moč ima tudi živa beseda katoliškega prepričanja, katera se je užgala ob luči včlovečene Besede večnega Očeta. Ta je tista svitla beseda, ki je razgnala duševno temo iz človeštva, nepremagljiva beseda, ki si je vpokorila narode in iz kaosa človeških zmot in greha vstvarila čudovito kraljestvo resnice in svetosti, kraljestvo, ki se imenuje katoliška cerkev. Ta beseda se ni postarala, ona je kaker Bog, iz katerega izvira, večno mlada. Tudi v devetnajstem stoletji je sposobna včinjati ista čuda kaker v apostoljski dobi — da ji le odpremo pot v življenje, da ji le pripomoremo do priznanja. V naših srcih ta beseda sicer živi, še vlada v krogih privatnega življenja, in pač smemo trditi, da je malo slovenskih družin, kjer bi ne bila Kristusova beseda, beseda vere, najviši zakon; toda življenje človeško ima mimo privatne še drugo stran — javno. In ta stran je v našem veku prevažna, odločivna tudi za našo družinsko in zasebno srečo. Vsled velike revolucije je težišče človeškega delovanja iz zasebnih krogov prešlo na javne. V javnosti se določuje o

vsem, kar zadeva gmotni in duševni blagor narodov. Postave, ki se v javnih zbornicah posvetujejo in sklepajo, segajo ne le v družinski krog, ampak tudi globoko noter v svetišče vesti. Prevelike važnosti javnega delovanja nismo znali katoličani dostojno ceniti, zatorej so nas sovražne sile povsod potisnile iz javnosti. Kaker bi Kristusova postava obsegala le eno plat človeškega življenja in ne obeh t. j. zasebne in javne!! Pa revolucija nas je izučila — seveda nas je to stalo britkih skušenj. A ista revolucija nam je tudi orožje v roke dala, s katerim naj si nazaj priborimo, kar smo v javnosti izgubili. To orožje je javna beseda t. j. beseda, ki se oglašča ne le pred verniki v cerkvi, ampak tudi zunaj cerkve, pred verniki kot državljani. In ker si država osvaja pravico segati v našo vest, v naše najsvetejše verske in družinske zadeve, nam javna beseda omogočuje državo postavnim potom potisniti z mesta, katero je krivično zasela, ter priboriti si spet svobodo vesti, svobodo verskega in družinskega življenja. Od zdolej navzgor mora začeti krščansko socialno prerojevanje — to pa postavno, brez revolucije. Prav: ker nam postava daje pravico shajati se in javno govoriti, shajajmo se in javno povzdigujmo glas! Zahteve, ki se javno izjavljajo, se tudi javno slišijo. V nas samih pa obuja javno razpravljanje katoliških koristi zanimanje za javno delovanje, za javni boj, ono odjemlje katoličanom prirojeno boječnost, obuja v duhovih zavest in čut celoskupnosti in katoliškega bratimstva, nasproti sovražnikom pa je slovesen protest proti njih javnim napadom na vero in sv. cerkev.

Skratka: mi smatramo katoliški shod kot prvi korak, da se v nas obudi zavest katoliškega naroda, ponos katoliškega imena, da se naše moči združijo in organizujejo za javno, skupno postopanje na podlagi večnih katoliških načel.

Zatorej posvetimo, kaker vedno, tako tudi odslej „katoliškemu shodu“ v Ljubljani posebno pozornost in mu spet odpremo v svojem listu posebno rubriko, kaker smo vže storili v prvem in drugem letniku. Kdor bi hotel pod to

rubriko izraziti svoje želje ali razviti svoje nazore, mu radovoljno prepustimo prostor.

Koj v naslednjem smo vvrstili prezanimivo razpravo, ki nam jo je v ta namen izročil naš sotrudnik in dragi prijatelj.

Leonina,

vtemeljena na Dunaji 24. januarija 1892.

Učeni možje, ki so zadnjič sešli se na Dunaji iz vseh krovovin katoliške Avstrije, izrekli so vže davno gotovo misel, da naj se osnuje v Avstriji učeno društvo po vzgledu nemške „Görres-Gesellschaft“. Kar so tam skoraj na tihem zamislili, gotovili so poldrugo leto in delo slovesno dovršili dne 24. januarija 1892. Zdaj ve vesoljni svet, da imamo v Avstriji katoliško učeno društvo, izvedel je pa tudi prijatelj in neprijatelj, da do sih podobnega društva v Avstriji bilo ni. Čudno res, kako smo mogli tako dolgo časa prebiti brez njega! Avstrija sicer in nje raznojezični narodje imajo mnogo književnih in učenih društev, katerim je po pravilih skrbeti za prosveto in temeljito znanost. Toda o njih vemo: ali da niso učena društva ali pa da niso načelno krščanska: društva čisto narodna in znanstvena.

Vsa državna in poludržavna učena društva, katero koli jim bodi ime, ne morejo se nazivati krščanska, ker slouje na zlaganem, če prav vzakonjenem načelu, ki slove: „Znanost in nje nauk sta svobodna“, ali kar se pravi: nezavisna od naukov sv. cerkve, kaker sta po pravici nezavisna od židovske kabalistike. Bilo je sicer znanosti svobodno misliti in pisati prav po krščanski, ali žal, da tega ni storila. Svojevoljno razjarmljena znanost obrnila je kopje proti svoji modri ravnateljici poslani jej z nebes. V učenih društvih, v znanstvenih zavodih dozorela so najprej nekrščanska načela, od koder so potlej polagoma prišla v politiko in v zakonike, v narodno gospodarstvo in vse javno življenje. Od tam so nam razposlali toliko nekrščanskih učenih knjig, iz katerih zopet zajemljejo pisatelji in pisaci, ki pravijo, da pišejo ljudstvu priprostemu.

Ni bilo lepo, da so krščanski učeni možje tako dolgo čakali, predno so se dogovorili na skupen odpor proti brezverski znanosti. Toliko več hvale zaslužijo od nas zdaj, ko nam razpo-

šiljajo pravila krščanskega učenega društva, ki se glasijo od začetka tako:

Leonina (Leogesellschaft) je znanstveno društvo, ki se politike ne dotika, kateremu pa je namen:

§. 1.

a) združiti in vzajemno pobujati vse krščanski misleče učenjake v Avstriji na zložno negovanje znanosti,

b) odiskati prijatelje krščanske književnosti v Avstriji, oživljati in zagotavljati njih sodelovanje in primerno podpiranje znanstva.

V ta namen služijo društvu:

a) redno ponovljeni shodi krščanskih učenjakov in prijateljev učenosti na razbor znanstvenih vprašanj in živalno vzajemnost članov;

b) vsakovrstna znanstvena početja;

c) nagrade razpisane razpravam znanstvene vsebine;

d) znanstvena predavanja;

e) razširjanje knjig in spisov o znanstvenih tvarinah.

§. 2.

Leonina ima člane:

a) častne;

b) vstanovnike ali pospeševalce;

c) prave člane;

d) sotrudnike ali prijatelje.

Pravi člani morejō biti samo oni krščanski možje, ki so dovršili visoke šole ali pa oni, ki so se sicer temeljito izobrazili in delujejo kakerkoli v eni ali drugi znanstveni stroki.

Sotrudnik je, kdor plača letnino 2 gld.

§. 5.

Leonina se deli po potrebi na oddelke.

§. 6.

Vsako leto ima društvo redni občni zbor, kateremu določē kraj in čas bodoči občni zbori.

* * *

Da, da, to je društvo, katerega smo živo pogrešali. Zategadel pozdravljamo z radostnim srcem mlado društvo in mu že-

limo plačujočih in delavnih članov polno število. Živela katoliška Leonina na katoliškem Dunaji! Kaker vže nekaterikrat poprej v zgodovini evropskih narodov, videti je tudi zdaj ob koncu XIX. veka, da je providnost božja odločila Dunaj v obrambo in rešitev krščanske prosvete.

Prepričan sem, da so povsod po Slovenskem z veseljem iskrenim pozdravili novo društvo, kaker so je z veseljem pripočili naši nadpastirji nedavno zbrani na cesarskem Dunaji.

Toda veselje naše motilo je neizbežno vprašanje: „Kaj pa mi? Ali je tudi za nas osnovana Leonina?“ Menim, da nisem bil jaz sam, ki sem ostal pri prvem veselji, a društva samega nisem se oklenil. Iz imenika čč. članov — ki mi je ravno došel — je očito, da na Dunaji Slovencev — ni. Zakaj-li ne? Naj svobodno izrečem svoje mnenje, morebiti pobudim katerega svojih učenih rojakov, da izreče svoje

Leonina je res vtemeljena za vse narode širne Avstrije. Tako govore nje pravila sama. Ali Avstrija ta je manjša nego li ona, katero si mi mislimo, vedno trdovratni proti državni nagodbi, ki je Avstrijo zmanjšala za polovico. Mi poznamo samo eno Avstrijo, cesarsko, veliko Avstrijo. Društvo pa je namenjeno samo mali Avstriji brez ogerske krone. Zakaj to? Gg. osnovatelji so rekli: „Na Ogorskem imamo vže sv. Štefana učeno društvo“. No, da je Hungaria felix pred nami, res nismo vedeli, če tudi bi bili morali vedeti, ali kar se dostaja sv. Štefana znanstvenega društva, moramo pa vender le zanikati, da je ono društvo vtemeljeno za vse „ogerske“ narode. Hvaljeno društvo je čisto madjarsko društvo. Po naših nazorih velja torej samo onim milijonom madjarskega plemena, ki je ostalo katoliški cerkvi zvesto. Druzi narodje onemu društvu ne pristopijo nikedar, druzi narodje „ogerske krone“ so zdaj brez učenega katoliškega društva. Madjari sami poznajo eno samo ogersko državo in en sam ogerski jezik, ali te so njih prazne in domišljane nade, o kojih se jim smeje v obraz cela izobražena Evropa. Madjarski jezik ne bode nikoli znanstveni jezik: niti Slovanom niti Rumunom. Vsi ti narodje zatorej nimajo posla s sv. Štefana društvom. Vprašam tedaj: „Zakaj niso vrli osnovatelji Leonine pozvali nemadjarskih narodov ogerske kraljevine na sodelovanje? Mar-li bodo Rumuni, Hrvatje in Srbi rajše pristopili madjarskemu društvu nego li dunajski Leonini?“

Nisem hodil v njih svete, ali zdi se mi, da je vže pri zibelki novorojene Leonine stala — politika, mačeha znanosti in umetnosti. Od daleč je seveda človeku težko soditi. Toda kar se dostaja nas Slovencev, drznem se vrlim gospodom brez vsakega pomišljanja prorokovati: nas na Dunaj ne bo, Dalmatincev gotovo tudi ne bo. Zakaj ne? Zato ker ne smejo Hrvatje tja. Mi se zdaj t. j. ob koncu XIX. veka v znanosti ne moremo več ločiti od Hrvatov. Vže l. 1861 čustvovali so vsi slovenski rodo-

Ljubje : da moramo Slovenci gojiti znanost združeni s Hrvati, in za tega del so se navduševali za jugoslovansko akademijo. Mi pa naj bi zdaj smeli upati svoje od Hrvatov nezavisne znanosti? Od kod za božji čas? Niti otrokom ne govorimo več o tem, da jih ne vzmaličimo prezgodaj! Naše Atene so v Zagrebu, in več ko enih, nikoli ne bodi na slovanskem jugu!

Nikedo me krivo ne razumi! Jaz sem pozdravil društvo z očitim veseljem, ali resnici ne morem se vstavljati. Ne morem reči, da bode društvo vspevalo mej nami, ko prav gotovo ne bo. Ne rečem pa, da ne bomo imeli nobene koristi od učene Leonine. Kaker vpliva v obče nemščina na nas in vsako nemško početje, bodisi v literaturi, bodisi v politiki, tako bode vplivalo tudi to društvo, ako se res ojači in skaže. Nemci so pred nami in nad nami, a mi smo od njih tako odvisni, da ne vemo skoraj povedati, o čem smo še sami svoji gospodarji.

Društvo vtegne biti za nas velike važnosti tudi zato, ker je osnovano na Dunaji — v središči cele Avstrije. Ne dvojim tedaj, da bodo mnogi rojaci društvo podpirali, in po pravici, ker je osnovano tudi nam na korist. Resnica pa vender le ostane, kar pišem jaz, da mi ostanemo brez podobnega, nam vže prepotrebne-ga društva.

Kaj naj torej storimo? Ali naj osnujemo svoje društvo?

„Naj bolje pač!“ poreko prijatelji domače govorice. Leonina je in ostane nam z rok, mi imamo svoje potrebe. Tudi ni nikjer zapisano, da moramo vedno na Dunaj. Podpirajmo rajše našo „Matico“; če prav nam ne vstreza popolnoma, naša je*.

Svoje društvo! Poskusili so z njim vže pred nami slovenski rodoljubje, a vselej zastonj! Osnovali so bili pri nas „pisateljsko društvo“, ki je pa kmalu zaspalo. „Matica“ sama se komaj bori. Zadnja leta morala je po sili odnehati od strogo znanstvenih knjig in začela je izdavati leposlovne. Radi bi bili izdavalci v Ljubljani znanstven list, ali vstrašili so se dela in pa — bistrih kritikov (*Attenti cui tocca!*). Po teh poskusih mora človek skoraj izgubiti pogum. Zares milo mi je pri sreci, ko pogledam po svoji knjižnici: ni ene slovenske znanstvene knjige, ki bi meni služila. Bedá!

Ali je pa morebiti upati bogatega znanstva od bodočnosti? Naši predniki so imeli to upanje in nekateri rodoljubje se tega upanja še zdaj držijo iz zgolj rodoljubja, toda večina, koliker je videti zdaj, ni upanja nima več. Od kod toliko vboštvo „naše kranjščine spakedrane“?

Naši književni siromaščini našel sem dva pglavitna vzroka, ki ja hočem na kratko obrazložiti.

1. Naši knjižniki nimajo jasnih in izvestnih načel iz filozofije, ki naj bi je edinila in pobujala na vzajemno delo. Kjer pa ni edinosti, tudi navdušenja ni, in delo zaostaja. Zlagajo se pač naši domoljubje včasih

veselo bratovščino pojoč in pijoč na obedih in veselical, kjer se žali domač razkol, a naglaša z občnimi besedami edinost in zloga. Na obedih in pirih je taka zloga umestna, kako bi sicer človek mirno jedel in pil! Kdor pride na veselico ali obed, ne pride na prepir. Ostani torej domojjubom našim ona lepa navada „narodne“ zloge; naj nikoger ne napadajo ali pehajo skozi vrata; ker je tako ravnanje nespodobno, ali naj ne zahtevajo one iste vinske zloge tudi v narodnem znanstvu in v politiki. Kako-li naj delujejo družno materijalisti s kristijani? Vsaki abecedar razume, da to ne gre, ker se gotovo drug družega boje in načelno sovražijo. Nekrščanski pisatelji n. pr. morajo se bati pisati in pošiljati svoje spise društvu, o katerem vedo, da sede v njem taki možje, ki ne morejo nikoli dovoliti, da se spravijo njih racijonalistični članki mej ljudi. Enkrat je poslal n. pr. g. Podgornik filozofjski članek „Matici slovenski“, a potem nikoli več. Suklje zopet se je britko potožil, da so mu razpravo (o Palackem) tako postrigli, da je ni bilo več zaznati in to na naj pomenljivejših mestih, ki so stala g. spisatelja mnogo truda in raziskovanja. Bodi vzgledov dovolj!

Ravno ista neizvestnost filozofjskega programa je pač tudi kriva, da se naši učeni gospodje niti ne shajajo. Čemu neki? Zadovoljni so, če se niti ne srečajo!

Ako se je do zdaj posrečilo ohraniti neko zlogo pri naši „Matici“, vemo vendar, da hote „mladi“ po sili izpahnuti vse starejše gospode, a „stari“ se branijo, dokler morejo. Toda edinosti ali zaupanja v društvu ni, o vzajemnem navduševanju ni sledu, niti more biti, dokledar so tako raznorodni elementi pod eno streho. Meni se zdi, kakor da se starejši gg. kar boje, da ne bi „mladi“ spisali kaj zares temeljitega, a zopet „mladi“ gledajo pisano vsak napredek krščanske vede. Pa naj se drug družega pobujajo in navdušujejo! Brez edinstvenega filozofjskega programa ni življenja, ni prave edinosti, ni živega navdušenja za sveto stvar. Da nima „Matica“ bogate glavnice, občutila bi kmalu to resnico. Vsi „nezadovoljneži“ bi jo zapustili, nikedo bi več pri njej ne iskal ni dobrega sveta, a kam-li navdušenja ali zaverja! In vendar ne more biti glavnica, če prav bogata, duša znanstvenemu zavodu.

Kaj naj torej storimo? Ali nam je pustiti „Matico slovensko“? Bog ne daj! Odreči se od bogate „Matice“ bilo bi nespartno in narodni stvari pogubno početje. Vso hvalo in čast možem, ki jej skušajo ohraniti krščanski značaj. Toda potrebo in pravico pa vendar le čutimo: zbrati vse prijatelje krščanske znanosti na Slovenskem v tako društvo, ki imej edinstveni, krščanski program; v tako društvo, v katero pridemo svoji k svojim, pa bomo drug družega navduševali in

pobujali na sveto delo. Menim torej, da je poleg „Matice“ slovenska Leonina še vedno mogoča in potrebna, brez vse škode Matičine, na korist slovenske „Matice“.

2. Toda nejasnost in neizvestnost filozofijskega programa ni edini vzrok, da zaostaja slovenska znanost. Drugi poglavitni vzrok je naša prevelika narodna omejenost. Vso čast našemu jeziku in narodiču, ali kdo menimo, da smo? Ne slepimo vendar sami sebe in ne šemimo se za nekaj, kar nismo in kar biti ne moremo! Gondola je prijetno plovilo, pesnikom zaljubljenim milejša od velikih parobrodov, ali kaj naj je lahka ladjica narodom? Ako hočemo kedaj do bogatejše književnosti, moramo iz tesnega narodnega domca daleč mej brate slovenske. Za tega del treba je skrbeti, da vtemeljimo slovensko učeno društvo na širji narodni podstavi: V zložno in soglasno z vsemi slovanskimi plemeni na jugu. Česer nam v politiki ni taka sila, česer bomo ondu svoje žive dni zastonj zahtevali brez vojne krvave, to nam je možno vže danes, to nam je pa tudi živa potreba v krščanski prosveti in narodni književnosti sicer ne zganemo ni za korak naprej. Vže zdaj se nas je lotilo neko mrzlotušje, neka omrtvelost, neka obupanost. Vse vprek povprašuje: „Kako-li naj se branimo sami proti toli mogočnim nasprotnikom? Kako-li naj si pomagamo do književnosti drugim ravnorodne, ali pa vsaj do književnosti zadostne izobraženemu občinstvu?“

Temu vprašanju iščem odgovora vže dolgo, od kar sem odložil „otročje igre v pesencah“, a odgovora si ne vem. Po dolgem razmišljanju izgubil sem se popoluoma v slovenske nihiliste t. j. prepričal sem se, da ni slovenski „narod“ ni slovenski „jezik“ nima kulturne bodočnosti, ako ostane sam za se, narodno nezavisen od svojih bratov na jugu. Vem, da niso vsi Slovenci tega mnjenja. Nekateri pravijo, da poznajo eno samo slovanstvo. Ti bodo gotovo z veseljem podpisali moj nihilizem. Zopet drugi obetajo si zlate bodočnosti, če prav sami ne vedo od koda. Meni se pa vse zdi, da ti gg. niso brali ni Prešerna ni Vodnika ali pa so ju čisto pozabili. Kdor hoče po sili nazaj v čase pred Prešerna in Vodnika, naj se le zaziblje v sladke domišljije o cvetoči bodočnosti nezavisne slovenske narodnosti, a dela naj se ne loti. Tako delo je čisto nemogoče in bilo bi tudi pogubno nam in bratom našim.

Delo nemogoče! Zakaj? Kaj bi našteval razloge! Ko sem zadnjič postal pred Vodnikovim spomenikom v Ljubljani, prišla mi je na um „Ilirija oživiljena“. Mož me je gledal z vzvišenega stala tako ravnodušno, kakor bi menil, da smo smešni s tem vprašanjem. O tem se Vodnik ne prepira več! — Pa saj se nikdo ne bo prepiral, kedor neče pogube našega naroda! Vresnici! Kdor neče kulturnega edinstva Slovencev z družimi plemeni slo-

vanskimi, neče rešitve slovenskega naroda, pa zahteva od nas čisto nemogoče stvari. Zahteva, naj bomo mi Slovenci malo ne v vseh strokah toliki ko drugi veliki narodje, ali pa zahteva od nas, da ostanemo na večne čase sluge narodom, trapasti siromaci pa naj prosjačimo okolo vseh bogatih, neslovanskih rodov, a do bratov niti ne idiwo iz same ljubezni do „mile materinščine“! Dokler pa čuti narod naš toliko odvisnost, ne bo nikoli imel ponosa dovolj, da bi se vstavljal napredujočemu raznarodovanju. Navdušen bo pač in zaljubljen v svojo narodnost, ali siromak bo vedno z nevesto vred, oba bosta stradala in služila ko do zdaj na milost in nemilost! Robotali bomo kaker do silih dob: na književnem „po'ji“, v narodnem gospodarstvu, v obrti, v trgovstvu, povsod. V edini politiki — posebno v visoki politiki — vtegnemo kedaj priti do „ravnopravnosti,“ pa bomo sami svoji mojstri, ker zdaj imamo ob Soči in Savi in Dravi toliko političnih veleumov, da lahko zapremo naše politične šole celih pet desetletij! Toliko več nas bodi skrb drugih stvari, pravih koristi slovenskega naroda, ki se dajo doseči brez kritika in brez vojske. Da, da skrb nas bodi verskega in kulturnega edinstva vseh ljudi ki govore kaker jim na jezik pride: i kaj i što i šta i ća!

Ta ideja kulturnega in verskega edinstva južnih Slovanov gotovo ni nova niti je moja. Te ideje prvi mučenik je bil na slovenskem prvi slovenski pesnik: Vodnik. Ta ista misel je oživljala tudi Ilirce, če prav še nejasna in neizvestna kaker vsa načela Ilircev. Za njimi bilo je na jugu mnogo mož, ki so te ideje gojili in po svoje vresničevali. Žal, da je ostala ta ideja nejasna do današnjega dne. Ne verujem, da najdemo deset mož na celem jugu, ki bodo za res ene misli o tem. Mene ni volja postavljati na tem mestu svojega mnenja, ker nisem imel sreče z njim do zdaj niti sem našel soglasja svojih sovrstnikov. Menim tedaj, da je moje mnenje krivo in ni da bi hodil v svet z njim. Tako je povsod: od ideje do resnice je silno daleč. Slovani smo sicer polni dobre volje, žal, da vsaki svoje . . . Prav je pa vendar, da včasih kaj izpregovorimo in sprožimo: če prav vemo, da naše misli vzame noč. To je tudi mene zganilo, nasvetovati nekaj, kar mislim, da vtegne nekoliko pospešiti kulturno edinstvo našega naroda. Moje mnenje je obsorej tako:

Čisto jasno je, da ne moramo pozvati preprostega ljudstva, naj se združi z odcepljenimi brati. Prvi morajo čez Kolpo iz bele Ljubljane v Zagreb in iz Zagreba v Ljubljano možje, kojih izobraženje ni stisneno v tesno ograjo ože domovine; možje temeljito izobraženi, ki čutijo živo potrebo svojega, velikega naroda; učeni možje slovanskih pokrajin na jugu: iz Dubrovnika — Ljubljane — Zagreba.

V prvi vrsti pa so pozvani na to sveto delo možje učeni, ki imajo jasen krščanski program; združenje našega naroda bodi jim sveta dolžnost. A

zakaj baš njim nalagam ta posel? Evo zakaj! Ako je res, da je naša cerkev obča, da druží razne narode v kulturno edinstvo, zakaj ne bi tudi naš razkosani narod okusil te dobrote od matere cerkve, za koju je vže tolikrat kri prelival? Roko na srce, zakaj pa ne? Ali morebiti za to ne, ker bi naši naredni nasprotniki z vlado vred ne mogli zahvaliti namerjavanega edinjenja? Toda cerkve katoliške in nas, nje sinov, ki hočemo narodu slovanskemu ohraniti prosveto krščansko, bodi skrb edinih koristi narodnih in krščanskih in ne povprašujemo nikdar, kaj je vsčč jarim nasprotnikom onih koristi. Bodočnost naša je dosta nejasna in neizvestna, poiščimo in vzgojimo si še o pravem času krščanskih mož, ki bodo stali na braniku o veselih in žalostnih dneh. Vse drugo je v božjih rokah . . .

Pojdimo torej na Dunaj ogledat si katoliško Leonino, pa vtmieljimo tudi mi na slovanskem jugu podobno društvo, ki naj zedini vse prijatelje učenosti na obrambo krščanske kulture mej našim narodom. Pravila so vže spisana, mi je samo prepisano za se. Nikedo nam more braniti. Se celo c. kr. §. §. dali bodo prostora takemu društvu. §. 11. naše društvene postave dovoljuje zadruga nepolitičnih društev, domačih in inozemskih.¹⁾ Kar je vsem svobodno, niti nam ne bo prepovedano. Zaupajmo pa v silno plodovitost krščanskih idej, ki ostanejo, ko bosta nebo in zemlja prešla.

Našemu društvu bode prav isti namen, ko dunajski Leonini. Nje svēti in vspehi bodo nam prav prišli. Radi bomo se po prijateljski menili z njo in družili. Nasvetoval bodem od svoje strani samo še dva §§.

§. 1. pospeševanje znanstvenega raziskavanja onih vprašanj, ki posebno zanimljejo slovanstvo na jugu in severju.

§. 2. Vzgajanje nadarjenih mladeničev učečih se na vseučeliščih in bogoslovnica.

Zakaj menim, da je treba dostaviti §. 1.? Zato ker imamo Slovani obilo svojega dela, ko niti ne vemo kje-li in koliko. Vzgjajajo nas našega naroda neuki tujci na gimnazijih in vseučeliščih, potem se pa mi često bavimo s tvarinami, katere bi bolje drugim pustili. Treba je tedaj, da se vsaj po dovršenih šolah shajamo in spoznavamo. Dela najdemo obilo, kamer pridemo. Nekatero zemlje naše so kar preobložene z znanstveno tvarino n. pr. Dalmacija, Bosna. Ne ostajajmo torej vedno doma, pojdi-mo včasih mej brate. Pojdlimo se svetim navdušenjem za narodno

¹⁾ Hinsichtlich solcher Vereine, deren Wirksamkeit sich durch Zweigvereine auf mehrere Länder erstreckt, sowie bezüglich der Verbände von Vereinen, welche mehreren Ländern angehören, ist zu den in §§ 4 bis 10 vorgesehenen Amtshandlungen das Ministerium des Innern berufen, an welches auch die bezüglichlichen Anzeigen zu richten sind. Zakon 15. nov. 1867. št. 134.

srečo in za krščansko prosveto slovanskega juga. Življenje narodom je Jezus Kristus.¹⁾ Zastonj bi upali srečne bodočnosti od vseučilišč, od akademij, od šol, od bogate književnosti brez sladkega imena Jezusovega, ki je vzveličar vseh narodov. Pojdimo tedaj in učimo svoj narod tako, kakor nam je zapovedano.²⁾ Čuvajmo pazljivi o prosveti naroda slovenskega. Za vsako zmoto bilo bi zanamcem delati dolgo pokoro in morda brezvspešno pokoro.

Zakaj pa naj dostavimo §. 2.? Da se nam ne bode od sil dob izgubljalo toliko darovitih glav ko do zdaj. Potrebo znanstvene vzgoje čutili so vže pred leti naši vseučiliščniki sami. Temu namenu osnovali so na Dunaji pisateljsko društvo, ki je samo za to propalo, ker ni imelo od doma one podpore, kakršne je treba pisateljskemu društvu: negotovih in neizkušenih mladeničev. Bilo bi menj škode za slovenstvo, da je propalo politično društvo. Žal, da je naši mladini zdaj kar od kraja ljubše glasno politikovanje nego-li tiho izobraževanje. V bodoče ne ostavljajmo več mladih ljudi samih, kakor se je to godilo do zdaj!

Toliko v obče o jugoslovauski Leonini. Vže več let nosim to misel s seboj, kakor marsikateri mojih rojakov. Oživela pa je v meni znova nedavno, ko sem se na Dunaji prijateljski pogovarjal z mladim učenjakom in sodrugom: dr. Jelič-em (iz Dalmacije). Bila sva ene misli. Segla sva si v roko, da hočeva vsaki mej svojimi rojaci širiti to lepo idejo. „Ja sam gotov odziva i pomoči od rodjaka svojih“, zagotavljal mi je plemeniti mladenič. A jaz neznanec Vaš, mili rojaci moji, ali naj rečem tudi tako? — Videt ćemo — na katoliškem shodu v Ljubljani.

Dr. Jos. Parlica.

¹⁾ Jan. XIV.

²⁾ Mat. XXVIII.

Učenost pa modrost — ali česa nam je najbolj treba?

Vvod.

„Athenienses autem omnes . . . ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere aut audire aliquid novi“.

(Act. Ap. c. 17, 21.)

Učenost, modrost — na videz dokaj sorodni besedi, toda v istini pomeniti zelo različne, večkrat protivne stvari, pomeniti dvojne smeri, katere se le premnogokrat med seboj bore ter izključujejo. Kako to?

Čudna zares se je tiste dni godila sv. Pavlu v Atenah, središču tedanje naobrazbe. Atenčani so ga na trgu kar obsipali, da bi čuli nezaslišane vesti; modroslovci — Epikurejci in Stojiki — so se z njim znanstveno razgovarjali; in celo v zbor mestnih očetov, v slavni areopag, so ga priveli, češ: „Ti donšaš našim ušesom novih naukov, hočemo torej vedeti, kaj neki pomenijo“ Po vsem tem bi človek pač smel misliti, da veliki apostelj ni mogel najti pripravniših src za evangeljske resnice, kaker pri Atenčanih. A motili smo se. Atenčani so sicer lačni prosvete, njih modreci spretno sukajo znanstveno-dijalektsko rešeto, tudi jezik jim kaj gladko teče — a ne morejo se vspeti do višočine kristijanske modrosti, katero jim Pavel oznanjuje Poslušajo ga pazljivo, ko navdušeno razklada neskončnost edinega Boga, ko dokazuje abotnost malikovanja ter nujnost mravno-duhovnega prepöroda — toda h koncu se pomilovalno posmehujejo meneč: „O tem poslušali te bodemo drugič“.

Takih Atenčanov biva dandanes kar tema po široširnem svetu. Na misli mi je ogromna samovlada omikancev in polu-omikancev, učenjakov in strokovnjakov vsake baže, samovlada, katera je napisala na svoj prapor: napredek svobodne misli. Ti-le prezirljivo gledajo se svojih kurulskih sedežev dol na zemljane, katerim je geslo sveto: modrost nad učenostjo. Kateri skupini kaže boljše pripadati?

Preden na to odgovorimo, treba do dobra spoznati obojno družico. „boginjo“, rekel bi pesnik, a trezen prozajik rekel bi „kandidatinjo“ — da si vzornišo iz mej nju izvolimo v voditeljico v življenju.

I. Kaj je učenost, kaj modrost človeškemu duhu?

„Clara est et quae nunquam marcescit sapientia . . . Cogitare de illa sensus est consummatus“.

(Sap. c. 6. 13—16.)

Sleharna zmožnost človeška more mirovati edino le v svojem primernem predmetu, za katerega je vstvarjena; takisto človeški um se ne more vpokojiti, ako nima resnice, za katero je vstvarjen. Od tod vidimo človeka vže od mladih nog neprestano težiti po vsakovrstnem znanji: hoče vedeti, od kod, kako in čemu to in ono, kaj pomenijo mnogolične prikazni in stvari v bližini in v daljini itd. — vprašanja in zvedljivost brez konca in kraja. Zatorej je veliki Aristotel kaj dobro označil človeka rekši, da je zvedljiva živalinja.

Učenost in modrost ste pa dve hčerki rečenega silnega teženja po spoznanji, obe ste diki človeškega duha; a katera je plemenitniša, vzorniša?

Oglejmo si najprej učenost.

Kaj je učenost človeškemu duhu? Rečem takoj, kar ni: ni in ne more biti njegova najviša dika, ne more biti njegov največji biser — naobratno, ako je osamljena brez njegove vzorniške družice, modrosti, vtegne biti zelo dvomne vrednosti, da, nevarna in pogubna. Nasleduje vrste bodo to pojasnile: s tem je tudi označen smoter pričujoče razprave

Človeški um ima neki naraven zaklad resnic, katerih si človek ni z Bog si vedi kakim trudom pripravil, nego so tako rekoč njegova prvotna dedščina, ne sicer v zmislu pristašev vrojenih idej, pač pa v tem zmislu, da človek prve resnice ali načela jasno ter izvestno spozna, komaj se zave svojega žitja. To pa, ker resnice te se nujno izvajajo iz pojma „bitja“ (entis = des Seins) v njegovi najsplošniši obliki, kateri pojem se prvi rodi v našem umu. Kako se rodi in sploh kako se vsi pojmi rode v našem umu, to je drugo vprašanje, kateremu je bil kos edino velikanski duh Aristotelov. Prve resnice, katere zasvete našemu umu, so, kaker znano, zakon prekoslovja, istovetnosti, izključenega tretjega, vzročnosti. S posredovanjem prvih teh in najsplošniših resnic se človeški um na podlagi izkustva vspenja do čedalje obširnejšega in globočjega spoznanja, do vede ali znanosti, katero dejstvuje vrejena vrsta umskih sklepov tičočih se določenega predmeta. A tu smo dospeli do razpotja, kjer učenost in modrost gresti narazen. Učenost v navadnem pomenu izdelava sicer raznih sklepov, razglablja posamezne pojave in stvari ter vstvarja različne vednostne stroke, a ne prodira do prvih in naj-

viših vzrokov, puščajoč jih do cela v nemar, ako jih celo ne prezira. Vsekakor nam učenost bogati um z raznovrstnim znanjem, razsvitljuje nam naravno snovanje, bistvene lastnosti, zakone in medsebojne odnose naravnih pojavov, toda ne sega više, da bi se nekoliko dvignila nad čutni svet, da bi se iz pozemskih nižav ozirala na višine, iz katerih dohaja bivanje in delovanje, vzajemen red in smer, začetek in konec vsega stvarstva. Se le modrost nas dviga do tega vzvišenega motrišča razgrinjajoč nam zadnja, najviša počela vseh stvari, spremlje našega duha v najviše svetišče spoznanja, kazoča mu najviše bitje. Boga, kot izvor, ohranitelja in zadnji smoter vsega stvarstva: „Ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia“.) Zatorej le modrost more popolno soditi o vseh stvareh, naravnih in umetnostnih, tudi o vedah samih, ker motri vse, kar more na kateri koli način zadevati človeka v luči najviših vzrokov ter vzorcev. V tem oziru se modrost zлага z modroslovjem²⁾; pozneje bomo videli ogromno razliko mej modroslovjem in modrostjo, kaker nam ta beseda rabi v navadnem življenji, kjer pomeni neko posebno vrsto v porabnega znanja, oziroma doslednost mej najvišim spoznanjem in delovanjem.

Dokler hodiš po mestnih ulicah, ne moreš do dobra razgledati celega mesta, vzlasti pa ne moreš presoditi položaja ter razmerja katere stavbe glede na mestno celoto — vse drugače, ako jo mahneš na bližnji ho'm, s katerega se ti razgrne prosti razgled na celo mesto. Tako nekam razmišlja učenost razne predmete zaporedoma ter jih mej seboj razvrščuje in druži v neko enoto, toda jih ne motri v njihovem razmerji in važnosti v celokupnosti vzrokov in smotrov, to pa, ker ne opaža in ceni stvari z najvišega, nego le z nekega bolj ali menj omejenega stališča. Modrost pa se vspenja na to najviše, zatorej absolutno stališče in zbog tega gre njej prva beseda odločnoča absolutno vrednost vseh stvari, od najnižih pa do najviših. Koliko vzorniša, plemenitnija je potemtakem modrost mimo učenosti, kako nezumno više stoji nad golo učenostjo!

In vender se dandanes skoro sama učenost goji, in sicer strastno, rekel bi kričevito goji, dočim njena zlahitnija družica mora večinoma žalovati kot zapuščena vdova. Toda to bi še ne bilo največje gorje, človek bi se mogel nekoliko tolažiti, ako bi se gojila prava in temeljita učenost, katera bi resnicoljubno razmišljevala stvarstvo, kaker se naravno javlja mislečemu umu. A zdaj moraš prebresti mnogo sveta, da se ti posreči iztakniti v kakem skromnem kraju pristne učenosti: navadno ne silí preveč

1) Rom. c. 11. 36.

2) Tako loči sv. Tomaž Akv tri strani našega uma, namreč zmožnost načel, raznih sklepov (vele) in najvišega spoznanja, katero nazivlje modrost (1/2. E. 57. a. 2. c)

v javnost, ker ji ni do ploskajočih poslušalcev — a tem bolj bodeš srečal na svojem potovanji cele trume polnomikancev kričočih na vse grlo, da bi tako po najvišji ceni razpečali svoje piškavo blago, to je svojo površno oziroma lažnjivo učenost.

Žalibog, legija je dandanes število polu- in laž- omikancev, kateri, polni neosnovanih trditev in podmen, in še bolj polni blestečih fraz, se šopirijo v govorih in spisih s svojo univerzalno omiko, kaker bi bili zakupili sami vso človeško znanje!

Mnogo, silno mnogo plitvega in, kako bi vže rekel, razcepljenega znanja poleg nevednosti, mnogo zmedenih pojmov o najviših in človeku najvažnejših rečeh, ogromno navidezne prosvete, a živo malo vzornega mišljenja in teženja, to je modrosti — evo najosodniši znak novodobne naobrazbe!

Znak ta je tudi vtisnjen celemu šolstvu. Poglejmo le naše srednje šole, vsencilišča in celo ljudske šole — povsod taista smer, taisti duh: obilnost posameznih, razpršenih naukov o vseh mogočih predmetih, a največje vboštvo glede na jasne, temeljite nazore, zmes najrazličniših znanosti, katerih učenec niti pri najboljši volji ne vtegne do dobra premoči, nikar vže prebaviti, kratko: ogromen obseg znanja brez vodilnih načel, brez jasnega smotra! V šolskem načrtu so zabeležene skoro vse stroke človeškega znanja, stara in nova učenost, in srednješolska poročila naznanjajo „obligatni“ vspeh; toda v istini kakšen plod more obrajati tako učenje? Iskustvo nas uči: nejasnost, puhloba je nujna posledica, njima se navadno pridružuje prevzetnost. Pristna učenost se pa čedalje bolj poslavlja od našega izobraženega sveta vmaknivši se plitvemu znanju in blesteči frazi, katera naj bi pokrivala duševno vbožnost! —

Toda, ako vže vsak pameten človek mora obsojati površno, oziroma lažnjivo učenost, kako nam je pa soditi o pristni, temeljiti učenosti? V to moramo od bliže premišljevati njeno razmerje do človeškega duha, njen pomen glede na absolutno veljavo in napredek posameznega človeka in sploh človeške družbe.

Plemeniti človek bode vselej visoko čislal temeljitega učenjaka, kateri z velikimi duševnimi napori razmotruje naravine pojave, kateri si z bistrim duhom odpira vhod v prirode tajno snovanje. In takih vrlih učenjakov se je ne malo rodilo v novejšem času; veliki duhovi so strmečemu svetu odgrnili prevažnih, dotlej do cela neznanih resnic na vseh poljih človeškega znanstva, osobito pa na prirodoslovnem polji; omenim le Galilei-ja, Newton-a, P. Secchi-ja; dalje velik zbor izvrstnih fizijologov in dušeslovcev, kateri so posvetili marsikatero tajno stran telesnega in duševnega življenja, dalje veliko število slavnih jezikoslovcev, kateri so vtjeljili, oziroma razvili primerjalno jezikoslovje, veliko število znamenitih zgodovinarjev, starinarjev

itd. V tem častnem zboru učenjakov ima tudi majhni slovenski narod imenitnih zastopnikov: treba le omeniti Kopitarja, svetovno znanega Miklošiča in Davorina Trstenjaka.

In še živi dandanes mej nami precejšen broj resnih učenjakov, nevmorno delujočih v vseh znanstvenih strokah. Kdo bi se ne divil temu veličastnemu prizoru duševnih naporov, temu omedlevanju za resnico? . . . Toda more-li s tem se zadovoljiti človeški um, morejo li različne vede, in naj bi jih človek vse dobro poznal, vtešiti hrepenenje človeškega duha? Kratko nikar. Razlogi so razvidni. Prvič moramo pomisliti, da človeški um zbog svoje narave ne more mirovati v spoznanji zunanjih pojavov in najbližnjih, drugotnih (sekundarnih) vzrokov; še le spoznanje najviših, notranjih (bistva) i zunanjih vzrokov bi moglo vtešiti do cela njegovo teženje. Kaker ogenj nujno sili kvišku, tako se i človeški duh, v koliker ga volja ne zavira, vedno više in više vspenja do čedalje viših in splošniših vzrokov, dokler ne najde enotnega motrišča, s katerega proume celo stvarstvo. Torej naj bi znanosti, omejene na posamezne izkustvene predmete in na delne njih vzroke, vtešile silne želje človeškega duha?!

Z druge strani kako pičo, vrborno in nedostatno je spoznanje, katero nam podaje veda o predmetih, s katerimi se bavi, in težnje človeškega duha po celi resnici kako je silno v človeku, ki se je enkrat navdušil za resnico! Tolik glad, in veda nam nudi le nekaj drobtinic!

Ozrimo se nekoliko v čutno naravo: naravoslovne vede razmišljavajo njena bitja in pojave. Toda vse te vede skupaj nam kažejo in pojasnjujejo le zunanjo stran, tako rekoč le "lupino" veličastne prirode; priroda sama v svojem bistvu, iz katerega izvira toliko divnih prikazni, nam je vsem, prostakom in učenjakom knjiga zapečatená s sedmerim pečatom; tudi ni upati, da bi kedaj v pozni prihodnosti bili v tem oziru kaj mnogo na boljsem. Prirodoslovec nam sicer z Newton-om določuje zakon splošne privlačnosti, izsleduje z Ampere-om zakone in veinke magnetizma ter elektrike, izračuna celo brzino svetlobe — a dalje, ako ga vprašáš, zakaj je to tako, kaj je prav za prav bistvo dotičnih pojavov, stemni se mu čelo in stresal bode glavo, češ, to so vganjke brez rešenja.

In da človek pogleda v samega sebe, koliko novih tajnosti! Anatomec in fizijolog nam sicer podrobno razlagata telesno sestavo ter medsebojno razmerje in delovanje posameznih udov, razkladata krvni obtok, živčevje in možgane, a nikaker ne moreta nam povedati, zakaj in kako se ves ta čudoviti živenski proces vrši tako točno in brez prenehanja, kaj je notranji vzrok in zadnje gibaló vsem dotičnim pojavom, zakaj živenske sile tako delujejo itd. „Ignorabimus“ mora biti glede na vse te taj-

nosti ponižno izpovedanje prístnih učenjakov, kateri si ne domišljajo vedeti, česar ne umejo in sploh ne morejo tudi umeti¹⁾.

Sicer vemo, da more modroslovje, se ve, pravo modroslovje, katero motri naravo, kaker se javi nepristranskemu opazovalcu, ne pa ono, katero hoče vkovati naravo v lastne subjektivne in samovoljne izmišljotine, da more, pravim modroslovje naravne tajnosti, ako tudi ne do cela proumeti, vender vsaj koliker toliko raztolmačiti, more nam pojasniti notranja počela, iz katerih izvirajo mnogolični čutni pojavi t. j. more nam razložiti bistvo prirodnih bitij. To pa, ker se modroslovje ne vstavlja pri najbližnjih in drugotnih vzrokih stvari in njih delovanja, nego seže više ter zajedno i globlje, preiskujoč prvotniše vzroke, namreč bistvo in medsebojne bistvene zveze, izvor in namen vseh stvari, v koliker sploh naš um more vzroke te posneti iz vestnega opazovanja čutnega sveta.

Se ve, naš vek do cela prezira modroslovno učenje in sicer iz dveh glavnih razlogov: radi materijalnih smeri, katere so zavadale istodobno z velikim razvojem fizikalnih stroj, izdajdeb in strojev, kaker tudi vsled neslanih in sanjarskih naukov novejše transcendentalne filozofije.²⁾

Toda to je gotovo, da je filozofija, ravno ker razmotruje najviše notranje in zunanje vzroke celega stvarstva, ker razmišljuje slednjič i najviše bitje, neskončnega Boga, da je filozofija najvzorniša veda ali kraljica vseh ved. Filozofija odpira našemu duhu najviše duševno obzorje vodeča ga do skrajnih mej idealnega spoznanja. Zato so tudi sv. Očetje nazivali divno Aristotelovo filozofijo vzgojiteljico ali voditeljico h Kristusu — *παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν*.

A dasi je filozofija najviša in najplemenitnjša veda, vender niti ona ne more človeškega duha do cela zadovoljiti in vtešiti, da, ako ni združena z modrostjo, lahko pahne človeka v veliko gorje. Ni težko prepričati se o tem.

Pomislimo najprej, da se naš um, ko se dviga do spoznanja najviših resnic, najviših vzrokov, da primerjati orlu zibajočemu se v nebni višinah, a da je z druge strani zelo sličen znani nočni ptici — netopirju,³⁾ ko hoče do cela razvideti in prodreti v bistvo zadnjih in najviših vzrokov. O tem so bili prepričani največi misleci človeštva. Omenim le čestitljivega starosta peripatetiške filozofije: Sokrata pričakujočega, ako smemo verjeti Platonu, višega učitelja, kateri bi nam razjasnil najviše resnice; dalje Aristotela in sv. Tomaža Akv., katerih filozofiji je načelo: da so one stvari in resnice, katere so v sebi bolj znane t. j.

¹⁾ Prim. razpravo v „R. K.“: Novodobna veda pa Aristotel in Tomaž Akv. III. tečaj, str. 227—9.

²⁾ Prim. rečeno razpravo, str. 8.

³⁾ Primera je sv. Tomaža, oziroma Aristotelova.

imajo višo, vzornišo vsebino — našemu umu menj znane, temniše.

In zares, komu izmed največjih modroslovcev je vze kedaj dano bilo prodreti do dna najvišim vprašanjem, kdo izmed njih je kedaj jasno in popolno spoznal naravo, notranje bistvo raznolikih stvari, duha in stvari, jasno spoznal prvi vzrok, neskončnost božjo?

Dalje.

Slovenski roman.

I. O romanu sploh.

Realistični romani. — Ta vrsta romana je danes najbolj v navadi. Po nazorih novodobne Evrope je v realističnem romanu pripovedno leposlovje doseglo svoj vrhunec.

Neizmerna večina „realističnih“ romanov se v ničemer ne razlikuje od zgoraj opisanih naturalističnih romanov. Kaker ti, tako i oni bi se morali po snovi in načinu, kako se snov v njih obdeluje, pravzaprav imenovati smradni, pesimistični, nihilistični romani. Dajajo jim pridevek „realistični“, da slepilno leže varajo občinstvo, o katerem vedo, da mu je v čisljih le „praktičnost“ in „realnost“. O teh romanih ne bomo govorili, ker o njih velja isto, kar smo rekli o naturalističnih.

Mej realističnimi romanopisci pa so tudi taki, kateri nočejo občinstvo varati, nočejo, da bi njihovi spisi le ime „realističnih“ nosili, ampak da bi po svoji vsebini v resnici tudi bili. „Realističnost“ v svojih spisih mislijo doseči s tem, da se skrbno izogibajo vsake tvorbe, ki bi izvirala iz domišljije, da slikajo le vidno, čutno faktičnost, in sicer vso, dobro in slabo, lepo in grdo, kaker sveroven tok nanaša, da slikajo — vsaj tako zatrjujejo — brez pretiravanja t. j. dobro ne za boljše in ne za slabše, kaker je v resnici, in ravno tako slabo. Da bi se proti tem zakonom realističnosti ne pregrešili in bili res objektivni, stopajo realistični romanopisci popolnoma v ozadje s svojimi etičnimi in estetičnimi nazori, s svojimi čustvi, z individualnostjo. Ne rišejo dobro, ker je dobro, niti slabo, ker je slabo, ampak ker se faktično dogaja. Njim so faktičnost, realnost, leposlovnost identični pojmi. Realisti ne raziskujejo, ne razmišljajo, niti sodijo, ali je kaj dobro in posnemljivo, ali slabo in zavrgljivo, niti navajajo

sredstev, kako bi moglo biti boljše: ne odgovarjajo na „zakaj“, po katerega odgovoru človeška narava tako koprni; oni odgovarjajo le mrzlo, fatalistično: „tako je, ker ni moglo biti, ker ne more biti drugače“. Realistični romanopisci, kakor je razvidno iz njih spisov, nočejo poznati nobenega „više“ ne „nižje“, njihov predmet je faktičnost. Realistični romani so prava — fotografija. Kakor ta, tako so i realistični romani slika gole zunanosti, površnosti, slučajnosti, ne da bi prodirali v bistvo svojega predmeta. Kakor fotograf, tako i realistični romanopisci ne dodajo sliki nič iz svojega, oni svet le objektivno reproducirajo. S kratka: realistični romani so posnema vidne narave in življenja, a posnema brez — ideala.¹⁾

Objektivna faktičnost je tem realistom „realizem“. Je pa vidna faktičnost, površni nje posnetek res realizem? Odgovor je praktičen tudi za nas Slovence. Posebno zadnja leta se je začelo razpravljati, kaj je realizem, kaj ni, njega razmerje k leposlovju. In nedavno je „Slovenski Narod“²⁾ branil zgoraj načrtani realizem, kot pravi, leposlovni realizem, ki ima baje v sebi moč čitatelja n ravstveno vzgajati. Drugi zopet priznavajo romanom te vrste sposobnost: povspešiti vgodno rešitev socialnega vprašanja. Imajo realistični romani res take lastnosti in blagodejen vpliv? „Slovenski Narod“ je torej pisal nasproti g. Ig. Žitniku mej drugim: „Moderne ideje o življenju in o svetu so se rodile iz sodobnih razmer in se vsled tega razlikujejo bistveno od tistih, ki so bile nekoč v veljavi.“³⁾ Jeli so te ideje prave ali ne, tega ne bomo tu razpravljali.⁴⁾ Realizem je zagovornik teh (modernih) idej . . . Realizem nima samo namena zabavati občinstva, njega smoter je vzvišen in plemenit, a da ga doseže, zato se je povrnil k izvoru vsega (?), kar ekzistuje, k prirodi: jedino vodilno načelo mu je resnica (?) . . . Moderni realizem ima (?) jako odlično etiško tendenco, kajti smoter mu je pokazati kakor v zrcalu vse strani življenja, z namenom odpraviti, kar je gnjilega. In to je gotovo najbolj vzvišen smoter . . . Z lepo donečimi ali praznimi frazami ni moči pomagati. Da je pisatelju časih govoriti o stvareh, o katerih dandanes sodimo, da so kočljive, kdo je temu kriv? Življenje, ker ni baš vzorno, a realist mora vstvariti pristno sliko tega življenja, ako hoče svoj namen doseči. Zato pa še nikakor ni nemoralen, (?) obratno ali ni

¹⁾ „Realisme c'est l'attachement à la reproduction de la nature sans idéal“. Kath. Beweg. 1889. 446.

²⁾ 1892. st. 54. Priznati moramo, da nismo v „Sl. Narodu“ vže dolgo brali tako dostojnega odgovora, kakor je ta.

³⁾ Tukaj skoro gotovo misli pisatelj: krščanske ideje.

⁴⁾ A razpravljati bi morali, ker ravno od tega, ali so krščanske ideje prave ali moderne, je odvisno, kdo ima prav, g. Žitnik ali „Sl. Narod.“

njega literarna resnicoljubnost vprav junaška? (?) . . . Po našem mnenju je mogoče očitati kaki igri nemoralno tendenco le tedaj (?), ako spravlja na oder stvari, katere niso psihologiško niti logičsko potrebne.“ — Bomo videli!

V vsaki reči je vsaj drobtinica dobrega. Gotovo tudi v „realističnih“ romanih. Glede snovi so ti romani praktičniši od sentimentalnih puhlih, salonskih romanov. Življenje je resno. Sama ljubezen, bolana občutljivost, domišljija ne koristijo dosti, da človeka delajo za življenje še bolj nepraktičnega. „Človek ne živi le od ljubezni in sentimentalnosti, ampak posebno od poklica svojega in dolžnosti“, pravi Karol Bleibtreu. Torej prav je, da so moderni pisatelji začeli zajemati snovi bolj iz faktičnih razmer, in sicer iz vseh, ne le iz viših krogov, ampak tudi iz kmetijskih, rokodelskih, delavskih. Taki spisi naj sicer imajo kakršno koli veljavo in vpliv, a gotovo je, da opozarjajo na dejanske razmere. Koliko dobrega provzroči lahko vže golo objektivno opozarjanje, so dokaz Turgenjevovi realistični „Lovčevi zapiski“; kajti vsled njih je Aleksander II. kmete osvobodil. In na Francoskem bi gotovo ne bilo prišlo do grozne revolucije, ko bi dvorni pisatelji bili slikali bolj dejanske razmere, kakor da so Ljudvika XIV. zazibali v pogubno brezskrbnost z optimističnimi tvorbami svoje domišljije.

Da se pride do boljših razmer, treba popred baviti se z dejanskimi, naj bodo komu mile ali ne. Realistični romanopisci so vveli v leposlovje nove snovi, ki mu dajo znak izvirnosti, modernosti. Oni rišejo faktičnost, t. j. dejanske razmere, s katerimi moramo računati. Res je, da faktičnost je mnogokrat nakažena, grda, vendar vse realnosti, vse lepote ne izgubi nikdar. Torej v realističnih romanih je vedno vsaj trohica leposlovnosti, prave realnosti. Kdo bi mogel to tajiti? Našli bomo tu vsaj prizore iz narave, iz ljudstva. Nasploh leposlovnosti spisu ne zagotavlja toliko lepota ali grda predmeta, kojega si je pisatelj izbral, ampak način, kako ga obdeluje.

A novodobni leposlovci povzdigujejo realistične romane, kakor bi se v njih izražala vsa realnost in bi bili vrhunec pripovednega leposlovja. Temu mi vgovarjamo.

Realno je, kar biva, in sicer pozitivno biva. Da se torej kateri predmet sme realen imenovati, ne zadostuje, da biva, ampak način njegovega bivanja mora biti pozitiven. Tako n. pr. greh, laž, zmota, razne nepopolnosti bivajo, ker se javljajo vedno na predmetih sicer realnih, a v resnici niso realne, ker njih bivanje je le negativno: njih bistvo obstoji pravzaprav le v pomanjkanju realnosti. Faktičnost in realnost nista vedno identična pojma. Torej vse negativno, bodi, da tudi biva, se mora iz obsega in pojma realnosti — izključiti.

Realnost se nahaja v treh kraljestvih: v gmotnem, v umstvenem in nadnaravnem, verskem svetu. Dejansko bivanje te trojne realnosti nam je zagotovljeno. O gmotnem nam pričajo čuti in niža spoznavnost. O realnosti umstvenega sveta ali idej nam priča sposobnost človeka iz predstav neposredno po čutih vsprejetih sklepati najvišje, enotne ideje. Ne le pot, po koji prihajamo do teh idej, nam zagotavlja brezdvomno njih realnost, ampak i blagodejen sad, ki iz njih izvira, ako se po njih ravnamo. Gola, puhla tvorba bi takega sadu ne mogla roditi. Te najvišje ideje obsega znanost, kateri metafizika pravimo. O dejanskem bivanji tretje, nadnaravne realnosti nas je osvedočil Bog sam po razodenji.

Najnižja vrsta realnosti je čutna realnost, ker je podvržena najbolj premembam in nepopolnostim. Popolnša je umstvena realnost¹⁾, kajti ideje so najne, nespremenljive, večne, neodvisne od človeškega razuma in volje. Nihče jih ne more pokvariti, kakor more mnogokrat gmotno realnost; vsakdo jih mora prej ali slej priznati in se jim pokoriti. Vže Platon je rekel, da jedna sama misel je čudovitiše dejanje, kakor celi gmoten svet. A najpopolnša realnost je realnost nadnaravna. Nje resničnost, dobrota in lepota neskončno presega realnost naših idej, še bolj pa čutnega sveta; kajti nje vsebina je večnost — neskončni Bog sam.

Človek je čutno — duševno bitje. Naravno, da ga mora zanimati i čutna i duševna realnost. A tudi nasproti nadnaravni realnosti ne more biti nemaren; kajti razum mu priča, da čutna in duševna realnost ima v Bogu, v nadsvetni realnosti, svoj izvor; zatorej naravno, da tudi človek ne more biti nemaren glede svojega vzroka. Pred vsem je pa kristijan vže po svojem poklici dolžan težiti po čeznaravnem, ker mu je Bog vcepil pri sv. krstu kal nadnaravnega življenja, katero se končno vresniči v neposrednem gledanji Boga v nebesih.

Realistični romani bi tedaj zaslužili v celem obsegu besede ime „realističnih“, ako bi obsegali res vso realnost: gmotno, umstveno in nadnaravno.

A kar se tiče prvič nadnaravne realnosti, o tej v njih ne nahajamo niti sledu. Izpušča se skrbno, karkoli bi spadalo sémkaj. Celo tam, kjer bi se moralo kaj takega omeniti n. pr. ko se slika smrt junakova, ko bi se imelo povedati kako se je želel spraviti z Bogom, kako je govoril o posmrtnosti itd. se o tem — molči; in vendar se to v življenji navadno dogaja. Pač pa naši „realisti“

1) „Die sinnfällig wahrnehmbare Welt widerspricht in der Theorie und Praxis den in Geiste liegenden Normen. Der übertriebene Respekt vor dem bloss Empirischen ist aufzugeben, und das wahre Wesen der Welt, wie die wahre Aufgabe des Menschen ist in der Verwirklichung höherer Normen zu erblicken“ Goldmann, Die Sünden des Naturalismus. st. 28.

kaj mikavno slikajo, kako se je junak možko branil verskih krepil — mirno in brezskrbno smrti gledal v obraz; po smrti pa — brez cerkve in Boga — obdajajo mu glavo s svetniškim žarom v nebesih!

Pa tudi umstvene realnosti t. j. idej se v realističnih romanih malo nahaja; in kar jih je, so večinoma blodne, nakažene. Ponavljajo se v raznih oblikah vedno eni in isti nazori: človek se ne more vstavljati okoliščinam, nima proste volje; ni odgovoren za svoja dejanja, krepost je nemogoča, vse je odvisno le od osode: kaker je, tako mora biti, tako moralo se je zgoditi, dobro ali slabo, sreča ali nesreča. Komur je vsojeno, zanj ni upa ne rešitve, torej, o človek: nosi težo tega življenja z nemo, brezupno resignacijo! Ti nihilistični nazori so umstvena — realnost (!) modernih realistov! Ker se torej tako skrbno izogibajo nadnaravne in umstvene realnosti, dosledno morajo tem bolj obdelovati čutno.¹⁾

Pa tudi teh ne slikajo toliko po notranjem bistvu, ampak po zunanjem licu, ne v koliker se kaže razmišljajočemu duhu, ampak čutom, ki sodijo vrednost reči bolj po trenutnem, mamljivem vtisu. Ker se opa na tem svetu greh, vsaj trenutno, skoro vedno čutom lepše kaže kaker krepost, in jim ravno to daja videz realnosti, rišejo „realistični“ romani pisci greh sam, ki je v bistvu le negacija realnosti, kot — realnost; oni, katerih naloga bi morala biti ravno negaciji strgati z obraza krinko realnosti in pokazati jo z globokimi vzroki in skrajnimi posledicami v celi svoji ničnosti!

Glavni in skoro edini predmet realističnih romanov je torej najnižja vrsta realnosti — čutna realnost; pa še ta se ne riše po svojem bistvu, ampak kaže se le nje nedstetek in slučajni pojavi. Odtod ono neskončno dolgočasno podrobno v opisovanje najneznatnih stvari Naravno, saj drugače bi ne vedeli kako napolniti gladnih strani! Realistični romani torej v resnici niso kaker se jih proslavlja, posoda realizma — a kamo li bistvenega, vsega, zdravega realizma!!

Realistični romani se smatrajo nadalje za vrhunec — leposlovja. Poglejmo, ali bistveno zadostujejo tirjatvam pristnega leposlovja.

Kdor primerja realistične romane s kulturohistoričnimi spisi, se prepriča, da se prvi, ako so res objektivni, v ničemer ne ločijo od zadnjih, torej od znanstvenih proizvodov. Toda leposlovje ni znanstvo. Res sicer, da mora kaker znanstvo, tako tudi leposlovje izražati resnico, vendar mej njima je velik razloček.

¹⁾ „Je seelenloser und dem Geistesadel der menschlichen Seele ferne stehender dasselbe wird, desto vollendeter wird seine Technik, desto sorgfältiger die Verarbeitung des Stoffes“. Goldmann: str. 148.

V znanstvu se resnica razpravlja in predlaga v suhi, abstraktni obliki; v leposlovju se predočuje v čutni obliki. Vsaka znanstvena stroka ostane strogo pri svojem predmetu; edino znanstvo, katero posamne znanstvene stroke povzdiga nad predmetnostno realnost, je filozofija, in to pred vsem metafizika, katera zasleduje, kar je zadej za stvarjeno realnostjo, katera tedaj teži po prvih razlogih vsega bivajočega, dokler ne pride do najvišega vzroka — do Boga. V istej visočini s filozofijo in metafiziko stoji leposlovje. Iz filozofije si umetnost zajemlje duševno vsebino, čutnost oživljajoče ideje. Leposlovna umetnost ne ostane pri pojmih in resnicah nižjih znanstev, ampak vspenja se za filozofijo v nadzemeljske visočine, in kar je tam vzrla, prinaša na zemljo ljudem v čutni obliki. Pravi leposlovec mora biti torej, ako hoče zadostiti svoji nalogi, v nekakem smislu filozof.) Zatorej pa modernim realističnim romanom, ki ostajajo pri golen življenji, nikaker ne pristojta ime leposlovec. Njih zlog je prozajičen, hladan, brez ognja, brez čustva. Beročemu realističen roman zdi se dostikrat, kakor bi bral razpravo iz botanike, medicine ali pa celo zapisnik katere kriminalne obravnave. Leposlovje, katero bi imelo v prvi vrsti in vže po poklicu čustvo blažiti, ogrevati, človeka le še bolj omrazi in dela brezčutnega. To mrzloti in brezčustvenosti v leposlovju je največ zakrivila moderna vzgoja in šola, v kateri se enostransko in skoro izključljivo uri le razum, a srce se zanemarja; idealniše znanstvene stroke, kakor je filozofija, filologija, se čedalje bolj vmikajo realjam, katere vže celo na gimnazijih zavzemajo prvo mesto. Povsod se teži le po vsestranskem, vseobsežnem znanju, ter se tej težnji žrtvuje harmočni, naravni razvoj človeškega individua, v katerem se nahaja poleg razuma tudi srce. Klasično označuje to vsodno zmoto našega kulturnega razvoja Goldmann v vže večkrat navedeni knjigi²⁾: „An Stelle schäumender Einbildung und ursprünglicher Kraft ist schablonhafte Unempfindung und Reflexion getreten, und was die moderne Individualität anbelangt, so schämt sich in unserem „naturwissenschaftlichen Zeitalter“, der Mensch beinahe warm und gefühlvoll zu sein. Dieses ungesunde Verblasen der menschlichen Individualität ist zweifelsohne nur eine Folge der in unserer Zeit so krankhaft ausgebildeten Überschätzung von Wissen und Verstand“.

Dalje.

¹⁾ „Fine dell' arte è rendere un' idea, non soltanto ritrarre la realtà . . . l' arte vuol esprimere per mezzo di forme sensibili gli affetti, pensieri, quel mondo che ai sensi si nasconde.“ — (Cantù.)

²⁾ Die Sünden des Naturalismus. str. 25.

Slovenskim dijakom.

II.

Mladi prijatelji!

No, vidite da ni mej nami tistega neprodirnega zidu, kakor ste morda Vi sami od začetka mislili! Jaz sem pač dobro vedel, da mi treba le spregovoriti, pa glas moj najde v Vaših srcih brezdvomno zaupnega odmeva. Tako se je resnično zgodilo. Na dve dobrohotni besedi, ki sem Vam jih zadnjič govoril, ste se mi začeli od vseh strani pridno odglašati. In pa tiste „naloge“ — jaz sem vedel, da Vas bodo mikale! V enem mesecu mi jih je došla lepa kopica — devet, ena mej njimi je hrvatska, kar me še posebno veseli. Morda bi celo radi zvedeli 'za imena mladih pisateljev? Pa nočem jih še ovaditi. Za zdaj Vam povem le toliko, da sem dobil nekaj z Goriškega, drugo z Ljubljanskega gimnazija; tudi Ljubljanska realka mi je nekaj poslala; s Hrvaškega se je oglasil Karlovec.

Pa katere naloge so si izbrali mladi pisatelji? Najbolj jih je mikala zgodovina starega cilindra, katero so prav pridno poslušali in tudi spretno zložili trije dijaki: eden šestošolec, en tretješolec, pa en drugošolec. Pač žalostna je vsoda cilindrova, kateri obupajoč tako le končuje: . . . „Po leti strašim na glavi slamnatega moža vrabce, po zimi pa se igrajo otroci z menoj kakor s kako harmoniko. Uh, uh, to je grozno!“

Pa tudi resniših predmetov so se lotili naši mladi pisatelji. Kdo bi bil mislil, da bodo hodili na pokopališče obujat si o pogledu človeške črepinje misli na smrt? In vendar je tako. Dva sta nam prav resno in pretresljivo orisala minljivost in ničevost posvetnih reči. Eden je proti koncu začel vže nekako pridigati. Tega se morate, moji prijatelji, pač ogibati. Vsaka reč o svojem času in na svojem mestu. Ko bo eden ali drug izmed Vas — kar se bo najbrže zgodilo — kaplan ali celo župnik — kar Vam tudi iz srca voščim — takrat mu bo prav dobro pristojalo nekoliko resno pritisniti in z vso gorečnostjo in sè svetim ognjem grešnikom risati strahove smrti in poslednje sodbe — vse, kar ste vstani reči, je le senca v primeri s tem, kar je v resnici. Ko pa pišete o smrti kot lehkoživni mladi dijaki — saj poznam dobro tiče Vaše vrste — držujte se kar mogoče pridigerskega in moralizujučega ali podučujučega tona — ta ni za Vašo starost, kateri pristojajo bolj pridige poslušati, nego dajati.

Prijateljstvo je res dragoceno tudi za dijaka. Marsikaj zna tudi njegovo mlado srce obtežiti; melanholija ni dandanes nič nenavadnega mej dijaki; posebno jih objame, ako preradi bero

romane. Kako dobro de tedaj, ako je našel mladi nesrečnež zvesto srce, kateremu sme zaupati, kar ga teži in peče . . . Melanholijo najprej razženj prijateljeva družba. Jaz sem vedel tedaj, da s vprašanjem o pravem prijateljstvu zadenem ob pravo stran; obdelala sta je dozdej vže dva gimnazijca. Eden — sedmošolec — razpravljaj je na podlagi Ciceronovega spisa: „Laelius de amicitia“. Ta razprava ima vže nekaj modroslovne vsebine: dela mu čast.

Najtršega oreha lotil se je neki drug sedmošolec: „Kdo je značajen?“ Pisatelj sega vže nekoliko globokejšje, kakor se danes navadno nahaja mej dijaki; kaže, da je sposoben tudi s a m misliti in soditi. In prav to je, za kar bi tudi mi hoteli, da bi se naši dijaki vsposobili z izdelovanjem nalog, katere jim na izbero razpisujemo. Ta spis, kakor tudi prejšnji — o pravem prijateljstvu — mislimo o svojem času priobčiti v „dijaški prilogi“. Tu pa bodo našle častnega mesta tudi druge naloge, daši bi bile same na sebi manjše vrednosti, katere bi pa zložili dijaki iz nižih razredov, ker pri razsodbi se bomo ozirali tudi na starost in šolo dijakovo. Spisom, katere priobčimo, prisodimo ob enem tudi večo ali manjšo nagrado — po njih vrednosti.

Tako vidite, prijatelji, mislim za zdaj ravnati z Vašimi nalogami, ako mi jih še kaj pošljete, kar upam, da boste storili. Za ta pot ne pridenem še drugih vprašanj — izmej dvajset; katere sem razpisal v 1. številki, imate pač še dovolj izbirati. Le urno na delo!

Zdaj bom nadaljeval svoje učene razgovore z Vami. Rekel sem Vam zadnji pot, da vže z obraza in iz oči takih dijakov, kakor ste Vi, odseva nekaj idealnega. česar zastonj iščemo pri drugih mladičih Vaše starosti. Nekaj „idealnega“ — s tem sem zadel pravo; saj Vaš poklic je, da težite po spoznanji idealnega sveta. Pa to bo za nekatere izmej Vaš preučeno. Ne vstrašite se! Idealne so vže po svojem bistvu vse znanosti, torej tudi tiste, s katerimi si Vi mehke glavice belite. Saj ni ravno treba, da si Bog ve kak bavbav mislite, ko slišite besedo „ideja“, tako da bi morali vže pred njeno senco zbežati! Čujte no! Za Vas je zdaj dovolj, ako veste, da ideja več ali manj pomeni isto, kar misel. In misliti — kaj ne? — morate pri vseh šolskih predmetih. Torej je Vaše učenje resnično idealno. Vi ste po poklicu — idealisti.

Kako lep, kako vzvišen je dijaški poklic! Vi gotovó niste še nikdar pomislili, da kot dijaški idealisti se svojim duhom obsegate in celo preseagate nebo in zemljo, in stojite vzvišeni nad prostorom in časom! Začudeno me gledate: kako? Razložim Vam. Na zemlji in na nebu ni nobene vrste stvari, katera bi ne bivala nekako tudi v Vaši dijaško izomikani duši. Vaša radovednost

raste: kako? Vi se učite geografije. Ako bi vprašal vaškega fantalina, ki ste ga pustili za seboj na kmetih, ko so Vas odpeljali v belo mesto šolat se, kaj je onkraj gore, pod katero pase svoje krave, Vas bo začudeno gledal: njemu omejuje gorsko slame svetovno obzorje, kar je onkraj, zanj ne biva. Vi pa, rekli sem, se učite geografije; in ta Vas pelje onkraj domače gore v tuje dežele, v Afriko, Ameriko, na Veliko morje, mej tuje narode — sploh ona vtisne v Vašo dušo celo zemeljsko površje. Pa ne zadosti. Vi se učite tudi mineralogije, in morda celo kaj slišite o geologiji. Glejte, ti dve Vas vedeti znađ zemlje pod zemljo, kjer preiskujete njen drob. Se več. Tu pa tam se Vam kaj predava o astronomiji: o sestavi luninega telesa, o solnčnem ognju, o zvezdah pramičnicah in njih gibanju itd. Pa ne da bi se Vaše oko vstavilo pri luni in solncu, Vi zrete še dalje, ker učite se, da tu ni še zadnji konec vesolstva, ampak to sega dalje, neskončno dalje . . . Da, sê svojim duhom premerjate svetovnega prostora širokost in visokost in globočino noter do mej brezmejne neskončnosti . . .

Ravno tako obseza Vaš duh čas in njega spremembe. Kdo bi rekel: v drobni glavici, kaker so navadno Vaše, ko sedite še v klopih nižih razredov, najdejo prostora tisti dolgi vek, katerim pravijo stari, srednji in novi. Vsa preteklost, ki je, da se je razvila, potrebovala toliko stoletij, se v Vašem mladem duhu zrcali! In iz preteklosti gledate v prihodnost. Da, Vi ste vedeži in ste preroki. To čudo včinja v Vas veda, ki se zove zgodovina, katera Vam res sicer dela mnogo preglavice, a vendar ji morate biti hvaležni, ker ona Vas povzdiga iz tesnih mej bežečega trenutka h gledanju časovne trojice: preteklosti, sedanjosti in prihodnosti.

Vse to pa Vaši radovednosti ne zadostuje. Vi berete tudi stare klasike, pisatelje, pesnike. Kaker Vam zgodovina kaže zunanje lice človeškega življenja, tako z učenjem klasikov in slovstvenih proizvodov prodirate v notranji, nečutni svet, kjer se Vam rešujejo skrivnosti človeškega duha in srca. Kar sta Homer pa Vergilij v svetem navdušenju zapisala, je za Vas kaker ključ, ki Vam odpira knjigo sedmero zapečateno, knjigo — veliki množici na veke zaprto. Tu se spočivate, tu pijete pri viru, iz katerega se v neprestanem gibanju pomlaja človeška zgodovina. Kdo bi Vas ne zavidal?

Pa slišal sem celo, da se učite še nekaj višega. Koliker je meni znano, stopate v viših razredih do praga božanstvene vede, vede-kraljice: filozofije. Predava se Vam logika in psihologija, tudi metafiziki gledate — pri verskem poduku — vsaj mimogrede v obraz. Res sicer, da se Vam dela omotica po zračnih višinah, po katerih vodi filozofija svoje učence, vendar smem upati, da ste vsaj začasno pogledali za tisto zagrinjalo, ki loči časnost

od večnosti, skončnost od neskončnosti; in tako je vsaj kateri žarek onega, kar je onkraj, zasijal v Vaš duh . . .

Glejte tedaj: kar objema prostor in čas, kar se v njiju dvojni obliki razvija, to se odsvita iz Vašega duha; da, Vi se vspenjate nad čas in prostor, Vaš duh sega v neskončnost in sega v večnost. Kako nizek je svet, ki stoji pod Vašimi nogami, svet, ki se giblje v trenutka, ki ceni le trenutek! To vzvišenost Vam pa podeljuje poklic, ki Vas posvečuje divnim vedam, poklic — dijaški. Vi ste resnično idealisti, ker Vi ste služabniki Vi ste svečeviki misli, ideje.

Zatorej bi Vam jaz priželel, da ne bi nikdar pozabili svojega visokega poklica, svojega dijaškega idealizma.

Za ta pot ostanite mi zdravi pa veselo uživajte velikonočne praznike!

Dr. Mahnič.

LISTEK.

Iz dežele pritlikavcev.

Ljudje Božji, kaj sem pa slišal?! Da ne verujete nič več: niti nebes, niti pekla, niti celo — copernic in hudiča! Vse je za vas — premagano stališče, srednjeveška šara! Oho! Kdo pa izmej vas je tak junak, da bi bil hudiču rogove polomil? Jaz pravim, da ni tako, kaker vi mislite . . .

Poslušajte tedaj, kar vas bo učil stari črnošolec, ki je vže deset kolbmonov preštudiral in tudi bral mojstra Jakoba „mysterium magnum“. Le za menoj! Ne pòpeljem vas v prihodne čase za dva tisoč let naprej, kaker je storil angelj Azrael z doktorjem „Neveseško“, ker takrat vas ne bo več; tudi vas nočem peljati nazaj v tiste dobe, ko so krese netili s copernicami in namesto s petrolejem polivali jih s hudičevo mastjo — ne, kar vam bom pripovedoval, godilo se je v naših časih.

Kaj pa je to? Ej no, morda ste vže kaj slišali o pritlikavcih? Ako ne, poslušajte mene. Znano je vže vsem, da naš človeški rod hira. Nekdaj — pred štiri-pet tisoč leti so živeli še giganti: pač pravi hrusti so morali biti, ker drznili so se celo Olimp napadati! Pa dovolj, da vam omenim Herkula in pa Atlanta, ki je na hrbtu držal nebo. A od takrat hira vedno bolj

človeški rod, in kar smo vže prišli, lahko gledamo z lastnimi očmi. Trojanski junaki, ko bi zdaj vstali iz groba, zmetali bi nas kar igraje na zvezde. Pa še hujše ima baje priti. Kaker sem slišal še kot otrok od stare ženice, se bodo ljudje tako skrčili, da bodo štirje pšenice mlatili pod enim mernikom! Takrat sem si sicer mislil: no, to bo še le za sto tisoč let! Pa pozneje sem se prepričal, da dobe pritlikavcev ne bo treba tako dolgo čakati. In veste, kaj vam povem — ne vstrašite se — pritlikavci vže živijo!

Vi seveda jih niste še videli, a videl sem jih jaz, in prebival sem mej njimi več dni. Vi jih namreč ne znate poiskati, ker ne veste vhoda do njih dežele. Vi namreč še zdaj ne veste, da pritlikavci bivajo v posebnem kraljestvu, kamer ne prisije naše solnce; seveda zapuščajo od časa do časa svoja bivališča in pridejo tudi k nam, to pa le takrat, ko vi navadno — spite.

Jaz pa sem bil tako srečen, da sem našel pot v deželo pritlikavcev, in da so se mi tam razodele vse skrivnosti njih nevidnega kraljestva. Ne mislite pa, da me je v deželo pritlikavcev vpeljal duh Azrael ali kateri tistih spiritov, ki so ondan strašili v „Narodni tiskarni“. Nič od vsega tega! Ampak kdor hoče tuhtati skrivnosti, išči razsvetljenja pri — ženskah. Ni ženska vže v raji možu podala sad spoznanja? Tudi mene je poiskala velika sreča, da sem naletel na čudovitega ženskega vedeža. To se je pa tako-le zgodilo. —

Ko sem zimo prespal, šel sem se gret na pomladansko solnce. Tik gozda sem se sprehajal. Kar naenkrat stoji pred mano Domina Abundia. Spoznal sem jo, ker sem bral o nji v stari knjigi „mysterium magnum“.

„Domina Abundia, je res, da vi kuhate pritlikavcem? Domina Abundia, jaz vam bom stokrat hvaležen, ako mi pokazete pritlikavsko deželo“.

„Hodi za mano. Govori malo“.

Stopam za njo v gozd. Pripelje me do strmega pečevja; steza zmanjka, naprej se ne more. Tu je imel oče Silvester svoj brlog.

Ona: „Natlači si žepa s škorjami očeta Silvestra, ker dvanajst dni ne boš videl belega dne“.

In jaz storim, kaker mi veleva zapoved Domine Abundije.

Stražil je pa tam pod pečevjem pes Cerberus. Ni bil privezan, in meni so se od strahu kolena šibila.

„Cerbere!“ zakliče Domina Abundia. In pri ti priči privleče spod obleke črno knjigo, ki je bila rudeče pisana. Bere in ob enem križa: „Cis + dis + tis + trite + kontrite“. Cerberus pa trikrat zalaja in pri ti priči se razklene pečevje ter odpre se pred nami hodnik v goro.

Stopim noter za Domino Abundijo. Ko korakamo naprej, se stemni kaker v kozjem rogu. Pa kmalu naletimo na stražnika,

ki mi potisne v roko gorečo bakljo. Pridemo do železnih vrat. Domina Abundia vzdigne roko in odpro se sama od sebe. Stopiva v razsvitljeno dvorano, kjer vse lesketa od zlata in biserov. Bilo je bivališče Domine Abundije.

Odklenivši druga vrata govori mi Domina Abundia:

„Naprej ne smem; moram kuhati, ker jutre obhajamo veliko soboto; pričakujemo dosti gostov. Stopi skoz ta vrata: prepuščam te dobri volji naših ljudi. Pa še nekaj!“

Pri teh besedah me pusti in zgine v notranje prostore; pa kmalu se spet prikaže:

„Na, tu imaš coperno palico! Ko bi česa potreboval, vdari z njo trikrat ob tla.“

Vrata se zapro za menoj — in znajdem se v velikem prostoru, ki je bil podoben deželi. Iz daljine se mi nasproti belijo cele vasi; pred seboj pa zagledam rayno cesto, po kateri začnem korakati. Zdaj vgasim bakljo, ker zapazil sem, da ni temno, ampak kaker v večernem mraku. Zlakal sem se bil vže, zatorej sedem ob potoku ter začnem glodati trde škorje očeta Silvestra, na to se napijem iz potoka. Ko pa nadaljujem svojo pot, pride mi po cesti naproti mičken, huljast možicelj; sivo brado ima, ki mu sega do kolen, v eni roki drži palico, v drugi svetilnico. Prijazno me pozdravi, pa opomina me, naj bom oprezen, ker vsa dežela žaluje radi smrti svojega gospodarja.

„Sicer pa — pravi — vidim, da ste tujec; zatorej vas hočem nekoliko spremiti, da se ne zgubite v ti naši deželi.“

Stopi pred me s svetilnico; zdaj pa zapazim, da ima tudi noge skrivljene, in prav nerodno krevsa po prašni cesti. Dolgo se ne upam spregovoriti, ker neki glas mi je pravil, da to ne vtegne biti človek, kaker smo tu gor pri nas. Slednjič se vender toliko osrčim, da začnem:

„Majhen prijatelj, kdorkoli ste — bi bili tako dobri, da bi mi povedali, katera je ta dežela, koder potujeva, in kako se imenuje ljudstvo, ki tukaj prebiva?“

„Ej no — začne s tankim glasom — ej no, pri podzemeljskem rodu ste, kateri ima drugo kri, druge kosti kaker tisti tam gor na zemlji: srce pa imamo v glavi, pamet v želodci, spomin v petah. Sicer pa ne mislite, da nam je neznan svet, ki je nad nami. Več poti poznamo tje, in prav radi zahajamo na zemljo, to pa vselej po noči. Posebno radi osnujemo tam gor „jour fix.“ Tudi radi st. ežemo ljudem, kjerkoli žele; ako pa nočejo za nas, se znašamo nad živaljo in jo mučimo. Zdaj pa ne vprašajte me nič več; ne vtegnem, moram po opravkih. Se to vam povem: ako hočete srečno potovati po naši deželi, držite se vedno na levo.“ — On pa jo krene na desno, in nisem ga več videl.

Premišljal sem, kaki ljudje morajo biti to in ali so sploh ljudje. Pa kmalu se mi vse zjasni. Ko se začnem spet ozirati na

desno in levo, zazdele so se mi vse reči nekako drobne in majhne; in čim dalje stopam po cesti, tem bolj se vse manjša. Pot se tako zoži, da komaj komaj se še premikam po nji. Najvišja drevesa ob cesti mi komaj do pasu segajo. Tudi polje zagledam; njive so tako ozke, da bi ena komaj zadostovala enemu iz nas za grob. Srečavam vže hiše, gostivne ob cesti itd. Pa čudi se človek: okna in vrata so tako ozka, da bi komaj roko skozi zgnjetel. Ko se vidim v teh nenavadnih razmerah, me začne groza spreletavati. Vdarim s palico ob tla. Glej čudo! Ko bi trenil, jamejo se od vseh strani na cesto shajati možiceljni v rudečih kapicalih, tako majhni, da mi nobeden do kolen ne sega. Vsak se prikaže sè svetilnico v rokah. Ko me kateri zagleda, z glavo pokima, se nasmehne pa naprej zdrkne kot bi ga sapa odnesla. Drugi se pripeljejo po cesti, večinoma s parom konj; pa voz, konji in mož je vse tako drobno, da bi ne bilo težko vse skup z eno roko pograbit in vtakniti pod suknjo!

V deželi pritlikavcev sem! — o tem ni moglo biti več dvoma.

Spet se domislim čarobne palice, ki mi jo je dala Domina Abundia; privlečem jo spod suknje in vmahnem po zraku: na levo in na desno naredivši križ.

Od vseh strani na daleč in široko priskačejo pritlikavci urno okol mene.

„Vi ste pritlikavci?“

Enoglasno: „Mi smo“.

„In ta dežela je pritlikavska?“

„Je.“

„Kateri jeziki se govore tu?“

„Vsi živi.“

„Tudi slovenski?“

„Tudi.“

„Dajte mi tedaj enega, ki govori slovensko, da me spremlja na potovanji in mi razkaže vašo deželo. To je volja Domine Abundije.“

„Volja Domine Abundije, volja Domine Abundije“ — ponavljajo vsi. In zdajci se mi jih predstavi deset. Jaz pa si izberem enega.

„Zdaj pa vaš več ne potrebujem“. Spet vdarim s palico po zraku — in razprše se in razgubijo ko blisk na vse strani.

Korakam dalje sè svojim spremljevalcem; a ker je imel majhen korak, jame mi zaostajati. Zatorej mi ne ostane drugega, nego da ga od časa do časa vzdignem v roke in nesem.

„Vi tedaj znate slovensko? Kako to?“

„Ej no, mej Slovenci sem nekđaj živel tam gor na zemlji. In pa še zdaj od časa do časa zahajam mej nje. Posebno zadnjih let zelo potrebujejo naše pomoči. Ni skoraj noči, da bi kdo izmej nas ne prilezel v njih društvo. In pa prav radi nas imajo.“

Pri vseh rečeh jim dajemo navodilo. Sploh pa cenijo našo učenost. No, imamo pa tudi šole, kakersnih bi tam zgorej zastonj iskali!“

„Vi — šole tukaj?! Pritlikavci — vi?“

„Da, tako je. In šole naše so kaj praktične. Ne da bi si glavo belili z visokimi, vrtoglavimi teorijami — pri nas se vsak navadi to, kar mu treba, da pride kmalu do kruha, pa dobrega kruha.“

„Radoveden sem poznati natančneje vaše šole.“

„No, to se pa lahko zgodi. Glejte pred nami vas — tu imamo šole. Koj tu pred nama stoji visoka pritlikavska šola. Vi bi jo morda krstili za gimnazij ali celo za vseučilišče. Mi pa kaj takega ne špugamo. Prišli smo do prepričanja, da manj ko se človek peča z učenimi predmeti, laže shaja, pa tudi zdravejši si ohrani razum. Glejte, v starih časih so imeli pri nas brez številna razredov pa učenih predmetov in knjig, ki so jih spisali doktorji. Pa nič kaj ni šlo to študiranje našemu rodu spod rok. Nekateri je glava bolela, drugi so jeli padati v omedlevico, kaker brž so prišli do vrat tistega razreda, kjer so se slišale latinske besede. Do grških razredov se ni upal vže nihče. Skratka: sprevidelo se je, da pritlikavski rod je najbolj srečen, ako ostane pri temeljnih elementnih znanosti, kar je edino varno in zdravo. Zatorej so zaprli vse više razrede; največ, kar se komu pri nas dovoli, je drugi ali tretji razred tako zvanih vaših srednjih šol; k večjemu sme še kdo stopiti do vrat četrtega ali petega razreda, ne pa da bi noter stopil, zatorej pa tudi za te razrede vže več let nimamo niti profesorjev niti učnih knjig.“

Stopiva pred šolsko poslopje. Bilo je trinadstropno, sicer pa tako nizko, da sem s palico vdaril po sovi, ki je sedela na strehi; koj mi je cepnila mrtva pred noge. Moj spremljevalec odpre vhodna vrata in smukne noter urno ko zajec; a jaz se moram vleči na tla in komaj splezem po trebuhu v šolsko poslopje skoz vrata, ki so bila nekako iste velikosti kaker pri sodu srednje mere.

Morete si misliti, kako me je vse zanimalo, kar sem tu našel. Mladi pritlikavski rod je sedel kar po tleh in poslušal šolsko razlaganje iz profesorjevih ust. Le globoko pripogben si morem ogledovati šolske prostore in učilne priprave. Česar ne boste lahko verieli: nad vse sem se začudil, ko vgleдам šolske stene okol in okol zakrite z raznimi živalmi. Pa zastonj bi tod iskal živali, kaker nam jih tu gor na zemlji popisuje Erjavec.

„Kako je to — vprašam spremljevalca — saj sem tudi jaz nekđaj učil se zoologije, in glejte, niti ene tukajšnjih živali ne poznam?“

„No, naše stene vam predočujejo živalski svet iz podzemeljskega kraljestva. Glejte, to so vse živali, katere ne gledajo solnca.“

In res, bili so le nekaki čuki in sove in netopirji, pa gliste in črvi in kar se še enakega rado vali po podzemeljskih jamah in luknjah.

„Hudirja, kod pa ste naložili toliko živalskih bitij?“

„Mi ne lovimo — mi si jih sami vstvarjamo“ — odreže se profesor. „Idite z menoj!“

Grem. Pelje me skoz stranska vrata, skoz katera sem se komaj zgnjetel, na šolsko dvorišče. Tu mi pokaže precej prostoren gnojnik.

„Glejte, tu imamo rodišče vsake vrste živali.“

„Kako hudiča jih rodite?“

„Rodijo in valijo se same ob sebi — iz gnoja in smeti! Na jesen posejemo nekoliko boba in graha in na pomlad dobimo glist in žab in krot, da ne vemo kam z njimi. Žabam, ki so posebno cketne in žive skakalke, se izcimijo v kratkem peruti, da začnejo po zraku letati, in tako dobivamo netopirje, čuke, sove itd.“

„Pri vas se tedaj živali ne valijo iz jajc?“

„Sto netopirjev in dvesto glist!) kaker se vidi, vi nimate še prvih pojmov o bistvu in početku svetovnega gibanja in presnavljanja! Pri nas velja neovrgljivo zakon, ki se zove z učenim imenom generatio aequivoca!“

„Kako? — če se dobro spominjam, sem tudi jaz tam gor pod solncem vže slišal to besedo.“

„Ej no, kaka skrivnost! Saj sem bil jaz, sam, profesor na pritlikavski najvišji šoli, jaz sem bil, ki sem pred deset tisoč nočmi pri „jour fix“-u štv. CCXI. na zemlji predaval in vtemeljeval ta nauk, tako da se je tudi tam sprejel.“

„Pa naši so ga začeli vže popuščati, češ, ne dá se dokazati! Niti enega samega črva ne moremo dobiti iz vsega gnoja, ki je pod solncem.“

„Tepci! Ne dá se dokazati?! Tukaj imate dokaze! Glejte, mi dobivamo vsak dan iz opic novih ljudi. Naše kamnje poganja debela in veje; les se preminja v kosti in meso, tako da se nam kar čez noč iz lesenih prekelj izplazijo opice, iz perja po drevesih nam izletavajo metulji; ondan je celo čok od posekanega drevesa začel gledati in govoriti — v dveh urah je shodil iz njega človek, kateremu smo tudi resnično izrekli „Čok“.

„Pri nas na zemlji se kaj takega ne godi.“

„No, ker se ne godi — sklemate, da se tudi ni godilo! S kako pravico? Da li hočete malo natančniše študirati same sebe, boste gotovo bolje spoznali svojo preteklost. Sto tisoč krot! koliker poznam vaše razmere na zemlji, ali ne žive še zdaj mej vami ljudje, ki se nazivljejo z živalskimi imeni? Vsaj jaz sem

1) Take so kletvice v deželi pritlikavcev.

slišal večkrat imenovati Zajca, Mačka, Čuka, Medveda, Lisjaka, Volka, Goloba, Jastreba in kaj vem še?“

„O, pri nas se Golobi, Čuki, Medvedi celo doktorji! Da, Nemci imajo celo imenitnega filozofa Volka!“

„No tedaj, iz tega ni pač težko sklepati! Ime mora izražati bistvo reči. Ta imena tedaj ne morejo drugega pomenjati, kaker da so njih nositelji v človeški podobi resnično volki, medvedi, jastrebi itd. Tako človeški govor, v katerem se izraža ljudsko naziranje in prepričanje, človeka istoveti z živaljo — kar je najsijajniši dokaz, da smo resnično potomci živali. Pa še več, ista človeška govorica še zdaj pripisuje nekaterim živalim večo učenost in krepost nego ljudem samim. Vzor modrosti ljudem še zdaj ni človek, ampak — slon. Lisica nas še zdaj prekosuje v zvižahnosti, od čebele in mravlje se učimo pridnosti. Znana je konjska in pasja zvestoba. In najbolj zaničevana žival — osel — nam je še vzor potrpežljivosti! Povejte, prijatelj, kaj to pomeni?“

„No, no, skoraj da bi me prepričali . . .“

„Prepričali? Nisem še pri konci. Tisti vaši ljudje tam gor, ki se zdaj ponašajo, češ, [da so bogovi, neskončno vzišeni nad drugimi stvarmi, so še pred sto tisoč leti rastle v ameriških pragozdih kot hrasti, gabri, koprive, gobe in mahi. Kaj, ali nimate še zdaj kopriv v človeški podobi?“

„He-hej — in pa še kako pečejo!“

„Vidite no, vse lastnosti človeške izvajajo se iz živalstva in rastlinstva; vse človeško pognalo je tekom tisočletij iz onega nižega sveta. Da, naša korenika sega celo do rudninskih prvin. Mi smo se nekdanj — po Laplace-Kantovi teoriji — v obliki gorečega železa pretakali po neizmernih svetovnih prostorih: od tistega praognja nam je ostalo nekaj še v srci. Ko se je pa svetovna snov ohladila in strdila, bivali smo par milijonov let kot surovo železo v gorskih skladiščih. Potem pa — po neslišanih zemeljskih revolucijah — je bil en del podzemeljske rudnine vržen na površje, kjer se je v solnčni atmosferi zmeščala v rodovitno zemljo, ki je konečno iz sebe pognala cvetice, repo, zelje, krompir, pa tudi razno golazen, mrčese, čveteronožce in slednjič — človeka. Kot v spomin na to rudninsko pradobo človeškega rodu govorimo še zdaj o železnih značajih, o jekleni volji; še celo brusov imamo dosti mej ljudmi. Zdi se, da so taki ljudje iz rudninske pradobe podedovali posebno dosti trde snovi.“

„No, še pred meseci smo imeli takega na Slovenskem. Bil je nad vse trde glave.“

„Poznal sem ga. Pri njegovem krstu smo bili tudi pritlikavci; to se je godilo pri „jour fix“-u štv. CCLIX. v devetdeseti noči spirita Urijela.“

Meni se je pri tem razodevanji pritlikavskega profesorja odpiral nov svet. Še nekaj me je mikalo zvedeti.

„Rekli ste, da sejete posebno bob v živalsko rodišče. Kako, da ima ravno bob toliko življenjske moči v sebi?“

„To vprašanje spada v priklikavsko metafiziko. Edini Pitagoras je razglobil in do dna pretuhtal bobovsko naturo. Kaker morda veste, je bil Pitagori bob nad vse svet. V bobu je namreč koncentrirana svetovna duša, katera na vse strani poganja življenje v raznih oblikah. Glejte, v tem tiči velika skrivnost, v kateri je zapopadena generatio aequivoca. Mi smo prav za prav bobovci. Od tod izhaja tudi znani: „bob ob steno“ t. j. proti pritlikavski bobovski filozofiji ne opravite nič!

„Joj, joj, kdo bi si mislil, da ste tako učeni!“

„Učenosti naši — rešpekt! Zdaj pa vas povabim nazaj v šolo. Predavati imam matematiko.“

Le ob kratkem vam bom povedal, kako se pritlikavci učijo matematike. Izmej štirih računskih operacij sprejeli ste se le dve: soštevanje in množenje. Posebno temeljito se jemljejo obrestni in obrestno-obrestni računi pa potenciranje brez kraja in konca. V geometriji se rišejo in razlagajo le tisti liki, kjer se rabi šestilo, in pa — seveda — Pitagorejev stavek, kateremu tudi v pritlikavski šoli pravijo „oslovski most“.

Nekega predmeta mi je še omeniti na pritlikavskih viših šolah, namreč kabalistike. To vam je nad vse zanimiva materija; zatorej vas vže zdaj opozarjam na njo: prihodnjič boste slišali kaj o nji. Za ta pot se poslovim od vas z opominom: Pazite, da vas pritlikavci ne prekanijo!

Podvoignjski.

Slovstvo.

Slovstveno-kritični „quodlibet“.

Polemizovanje naših nasprotnikov.

7. Da se pri kratkoviđnem ljudstvu katoliški nazori spravijo ob veljavo, treba le njih nositelje izpostaviti posmehu in rogu. Zgodovina priča. Tudi slovenski liberalci, ne da bi se upali jasno in naravnost zanikati od nas zagovarjanih katoliških nazorov, se poslužujejo tega sredstva: pačijo navlašč bogoslužje, vstaneve, hijerarhijo katoliško, z namenom, da bi

posredno katoliške nazore in dogme same izpodkopali. Dokaz je polemizovanje nekdanjega „Brusa“, „Slovenskega Naroda“ itd.

8. Drugi razvpivajo a priori vse naše delovanje za neznanstveno, nepraktično, ker smo baje — brez vse skušnje! Tako polemizujejo proti nam posebno nekateri sedanji vredniki, agenti ali falirani študenti. Na drugi strani pa se širokoustno po svojih listih varanemu ljudstvu postavljajo za vzor vse modrosti, znanosti in — skušnje! Ker nimamo še lastnega poljudnega glasila, da bi pred nižim občinstvom, ki je nosec javnega mnenja, branili svoje nazore in osvetljevali „učestnost“ in „skušnjo“ takih „veleumov“, veljamo v javnem mnenju mi za tepce, a za modrijane, njih blodnje za evangelij, a katoliški naši nazori za — neumnost.

9. Liberalci vedo, da se ljudstvo od nazorov samih, in naj bodo še tako vzvišeni, odvrča, ako se onega, kateri jih brani in zagovarja, razvpije za ošabnega. Tudi tega sredstva se poslužujejo proti nam liberalna slovenska glasila.

Kaki nagibi nas vodijo, ve le Bog. A ljudstvo, beroč po liberalnih glasilih, da nas vodi le častilakomnost, in celo osebno sovrašтво, se odvrča od naše, kaker se trdi, ošabnosti in po svojem priprostem sklepanji tudi od nazorov, ki jih zagovarjamo.

10. Dandanes veljajo za prave oni nazori, kateri štejejo več pristašev. Kakovost nazorov ne določuje ničesar, ampak število njihovih zastopnikov. Ta faktum znajo liberalci ceniti. Njih glavna skrb je pridobiti svojim nazorom koliker mogoče dosti zastopnikov. Od tod njih žilava agitacija, njih marljivo časnikarsko delovanje.

Da res imajo in si ohranjajo večino, se imajo zahvaliti blatu, s katerim ometavajo zastopnike katoliških idej, in na drugi strani izvrševanju tega-le recepta:

Willst Jedermann gefallen,

So preise Jedermannes Laster,

Und auf jeden faulen Flecken

Kleb' ein rosenduftig Pflaster!

Tega čednega vodila se drže tudi slovenski liberalci v boji proti nam. Laskajo se ljudstvu, izgovarjajo njegove pogrške, posebno one, katere smo mu mi očitati. Ljudstvo verjame rado priliznjencem. S prilizovanjem in potuho odtujajo občinstvo katoliškim idejam, katere zagovarjamo. S tem sredstvom skušajo katolištvu odtujiti posebno ženstvo vsiljujoč se mu za zaščitnika nasproti nam. Ha, oni naj

branijo „čast“ ženstva, ki trde, da človek nima proste volje, da je podložen le nagonu, kaker žival, oni, ki trde, da je prešestvo le „bagatelna“ stvar! Gorje ženstvu, ako bode še nadalje zau-palo „zaščitnikom“ takih načel.

11. Katoliškim nazorom se najbolj škodi, ako se njim nasproti duhovniki sami pod katerokoli pretvezo vedejo mrzlo, ravnodušno. To vedo liberalci. Tudi slovenski. Da bi torej razširjanje naših nazorov zajezili, skrbeli so, da so nekoje duhovnike nastavili, ki bi nam vgovarjali. Seveda duhovnik jasno proti idejam samim ni mogel biti; sicer bi se nam moglo s citati dokazati, da se v nazorih ne vjemamo z naukom rimsko-katoliške cerkve. Tedaj so liberalci položili jim na jezik to-le: Mi nismo proti idejam, ampak proti „obliki“ „Rimskega Katolika“. Nekateri so jim šli na limance in povsod javno in privatno obsojajo našo „obliko“.

A liberalci po svojih glasilih kar na sploh trde: Duhovniki sami so proti Mahničju, proti njegovemu delovanju samemu: saj ta in ta duhovnik se je sam izrazil, da gorje Slovincem, ako bi se njegovi nazori vresničili, itd. itd. Tako je, častiti duhovni bratje! . . . Nekateri duhovniki so najpogubniše sredstvo v rokah husitskih bankinih agentov v boji proti idejam, katere branimo mi v „Rimskem Katoliku“ in jih oni sami tudi oznanjujejo na prižnici in v spovednici. Da ni liberalizma na Slovenskem?! Ravno ta nedoslednost, mešanje laži in resnice je — liberalizem. Sicer, ako bi nekaterim bili res le radi oblike proti nam, morali bi biti še bolj proti našim nasprotnikom. Vender niso.

„4000“

Prišli smo do glavne točke. Mladoslavenskih leposlovcev in filozofov glasilo, ki se zove „Ljubljanski Zvon“, prinašalo je skoz leto 1891 na prvem mestu „času primerno povest“, katero se je pisatelj zljubilo nasloviti „4000“. Pa ne dovolj. Zdelo se je gospodi iz „Narodne tiskarne“ tudi primerno ter koristno za slovensko reč omenjeno „povest“ še v posebni izdaji ponatisniti. Iz vsega se da torej soditi, da povest „4000“ mora biti res nekaj posebnega — non plus ultra slovenske liberalne inteligencije! Da, poslušajmo li, kako jo označuje najstarejša in najviša liberalna pamet slovenska, katera je znana pod imenom „Slovenski Narod“: „Ta povest, te vrste najnamenitiši literarni proizvod slovenski“. Recimo tedaj, da v povesti „4000“ občudujejo naši leposlovci in filozofi „cvet in sad“ svoje učenosti in omike.

Nas pa zanimlje povest „4000“ pred vsem radi tega, ker je naperjena proti nam samim. Ona namreč, da spet govorimo z najstarejšim dnevnikom, ona „dokazuje se živim in perečim sar-

kazmom absurdnost političnih, socijalnih in književnih nazorov, s katerimi se prostituira znani dr. Ničmah.“ Da, mi smo tisti „Tone od Kala“, ki je v povesti glavni junak.

Mi smo z največim zanimanjem sprejeli tako milostno nam poklonjeno povest; in brali pa prebrali smo jo s spoštovanjem, kaker smo je dolžni božjemu orakelju, ker mislili smo, da bomo res slišali skrivno razodenje — konečno rešitev tako živo nas zanimajočih „političnih, socijalnih in književnih“ vprašanj. Pa vže to nam ni moglo v trdo glavo, zakaj vklepajo naši filozofi tako resna vprašanja v leposlovno obliko! In pa — da ni kaj prida pričakovati, zdelo se je nam vže radi tega, da pisatelj ne more imeti dobre vesti, ker zdelo se mu je potrebno pred absurdnostjo naših nazorov — skriti se v meglo nevidnega „dr. Nevesekdo“; znano je namreč, da resnica sili k luči, a skriva se — laž.

Sicer pa, kar se tiče leposlovne oblike, so si jo „Zvonovci“ izvolili najbrže tudi radi tega, ker so hoteli ob enem — z enim mahom dve muhi — rešiti tudi problem o lepem, delo vže davno obetano, tako željno pričakovano!!

Naj se nam odpusti ta majhna šala: pisali smo te vrstice — na pust! Zdaj pa resno!

Pa resno pisati o satiri?! O satiri, ki nam slika — norce? Stulti risum movent. Ti norci smo — mi, in nezmisljena bedarija, ki se v satirični povesti „4000“ izpostavlja slovenskemu občinstvu v posmeh, so naši — nazori. To je edina smisel najnovejšega epohalnega umotvora, ki se je izvalil iz železnega stroja v „Narodni tiskarni“ št. 3.

Gotovo tudi satira ima in mora imeti katero smisel t. j. tudi ona hoče nekaž izraziti, učiti. To pa izvršuje satira na poseben način: ona hoče pravo in dobro priporočati in pripomoči mu k zmagi sè živim in osmešljivim slikanjem njegovega nasprotja — slabega. V to si pa izvoli prizore iz življenja ter posebno osebe, kot nositeljice krivih nazorov, katere hoče s tem pri bravcih obveljaviti, da bi, te zavrgši, oklenili se pravih.

Satira je silovito orožje v boji za resnico in pravico, ker ljudstvo sploh rado bere satirične spise radi njih pikre, dovtipne besede. Sicer je pa satira, kaker vsaka druga slovstvena oblika, podvržena večnim, nepremeljivim postavam pravega in dobrega. Tem se mora brezpogojno pokoriti; nikar pa, da bi smela brez greha služiti laži, obrekovanju, opravljanju ali blatenju razuih oseb. Sploh ni in ne sme biti satiriku glaven namen, da se znaša nad osebo, ampak da biča in pobija napačne nazore; oseba je le sredstvo k namenu. Sè samimi osebnostmi se ne dokaže niti pravost niti napačnost nazorov. Nadalje se mora zahtevati od satirika, da je pravičen svojemu nasprotniku t. j. smešiti sme le one nazore, katere nasprotnik res izraža ali zagovarja, a ne mu navlašč podtikati drugih smešnih nazorov, katerih ni

nikdar zagovarjal. Tretjič: smehu se sme izpostavljati, kar je za smehovanja vredno — zmeta, greh, a ne večne, nespremenljive resnice, ne krepost. Kdor pa resnico zasmehuje kot laž, kdor iz nje sofistično izvaja absurdnosti, on zlorabi satirično obliko.

Proti vsem tem bistvenim zahtevam je grešil znani dr. Nevesekdo v svoji povesti „4000“. To delo ni satira, ampak najpoglejši pamflet, ki ga ima do sedaj slovensko slovstvo, pamflet prvič na katoliške resnice, katere zagovarjamo mi v svojem listu, drugič na naše škofe, duhovne in redovnike, tretjič na katoliško cerkev in njene naredbe, posebno pa na devištvo in celibat. Skratka: v povest „4000“ je slovensko liberalstvo izlilo vse, kar misli in čuti o katoliški veri in njeni duhovščini. V tem, in le v tem obstoji velika in edina važnost povesti „4000“.

Pisatelju „Nevsekdo“ ni v prvi vrsti do stvari, ampak do oseb. Namesto umstvenih dokazov v znanstveni obliki, nam v leposlovnem spisu meče v obraz psovke: „blaženi Tone od Kala“, „maršcl grof Nerva“ itd. Osebnostna strastnost ga vže tako premamlja, da se kar na mestu zaplete v brezštevilna prekoslovja. N. pr. akoravno sam pravi: „Ne sodi, da ne boš sojen“, slika vender dr. Mahniča vže v predpeklju, češ: „V življenji je sodil in sođil, bruna v svojem očesu pa ni obsodil ni obsojal. Vdaril ga je zato Gospod . . .“ Sicer kar se tiče sojenja, mi ne sodimo nikdar o moralni vrednosti oseb, ampak o veljavi nazorov, in to le tedaj, ako se jih pismeno izraža in tako tudi drugim hoče vcepiti. Večkrat se nam očita, da smo Prešerna obsodili v pekel. Kje pa ste to brali v naših spisih? Bogu je znano osrčje človeško do zadnjega vzdihla. Tudi Prešeren se je lahko skesal. O tem ne smemo niti dvomiti, ker nimamo o njegovih zadnjih trenutkih najmanjših podatkov, da bi bil svoj kes le hlinil. Pa tudi, ako se je Prešeren resnično spokoril, iz tega ne sledi še, da so se tudi nekatere njegove poezije v boljše spremenile. In ne Prešerna, ampak nazore, ki jih je zapisal, smo scdili. Ako smo se pa parkrat tudi njegove nravnosti dotaknili, so bili krivi nasprotniki naši sami, ker se drznejo javno tudi privatno Prešernovo življenje za vzor postavljati slovenskemu občinstvu, posebno dijakom, vedno ponavljajoč, da Prešeren je bil „blag“ značaj! Ako se njim zdi prav lagati na kvar nravnosti, se zdi nam še bolj prav resnico povedati isti nravnosti v prid.

Stopimo dalje. Kateri so pa tisti krivi nazori, ki jih dr. Nevesekdo biča in posmehu izpostavlja? Oni so, po razlagi slovenskega dnevnika, politični, socialni in književni. In ti nazori so baje — naši, nazori naših, katoliških škofov in duhovnov, skratka — nazori katoliške cerkve!?

Mi, naši škofje so vražasti, so nasprotniki prave zna-

nosti: „Ali ne poznaš knjig blaženega Antona od Kula? V teh knjigah je prepričevalno dokazano, da je Belcebub takrat, ko ga je drevil arhangelj v peklenški prepad, trenil z dolgim repom svojim med vesoljne sveteve. In ta vdarec je tresčil baš obzemljo. Pri tistem vdarcu se je rodila ta moč, kateri so nekdanj rekli elektrika, in katera brez dvojbe izvira od hudiča. Zato odobrujejo vsi modrijani dekret nadškofa XXXIX, v katerem je ostro prepovedal, da bi kjerkoli rabili elektriko v teh pokrajinah.“

Spet: „Kdor bi bolezní odpravljaj, vpiral bi se volji božji, in zdravniki niso drugega nego vporniki proti jasno izraženi volji božji. Ako bi se zdravniki vtikali vanje, bili bi strežniki Belcebubovi, ker bi motili pota božje volje . . . Hudičevi posli so bili zdravniki in v naši starodavni Emoni so leta 2930 na trgu pred škofijsko cerkvijo poslednjega z volí raztrgali na štiri kose.“

Tako dr. Nevesekdo. Z drugimi besedami: katoliška cerkev, papež, škofje zatirajo vede; mi, liberalci — pred vsem seveda slovenski — smo edini zaščitniki znanosti! Gorje vedam pod vlado rimskega katolicizma!

Vboga logika, vboga veda — kako čast ti delajo tvoji zaščitniki! Katoliška cerkev — sovražnica znanosti?! Gospoda, poznate zgodovino? K večemu kake luteranske pamflete. Kdo je prvi vtemeljeval vseučilišča po Evropi? Kdo nam ohranil, kdo gojil stare klasike? Kdo postavil temelje celo naravoslovnim vedam? Kje se nahaja najimenitniša znanstvena biblijoteka na zemlji? Ni li Rim, papežki (Rim, središče katoličanstva, še do današnjega dne najviša avtoriteta tudi v znanstvenih vprašanjih?) Čemu pa hodijo celo protestantski učenjaki v Rim se učiti in dopolnjevati svoje studije? Morda hodijo občudovati Giordana Bruna, vašega patrona? Nемеc Herder sam je priznal, da bi Nemci še danes želod zobali po hostah, ako bi ne bilo — rimsko katoliške cerkve . . . No pa, drugačni so slovenski liberalci!! Ti so junaki — filozofi! Evo vam jih: Stritar, dr. Vošnjak, dr. Romih, dr. Tavčar! Ti znajo braniti visoke vede! Ko se jim z logiko stopi na prste — tožijo radi žaljenja časti, ali pa iščejo oduška v — poeziji, kakor Stritar v svojem „Drobižu“, ali celo v pamfletih, kakor dr. Nevesekdo v svojem „4000“! (No pa, povejte vendar, kaj ste kot liberalci storili za vedo, da se toliko bahate? Ste rešili problem o lepem? Ste nam vi spisali „vvod v modroslovje“, ali „dušeslovje“? Ste se odlikovali z jezikoslovnim raziskavanjem? Je iz vaše srede Trstenjak, iz vaše srede učeni jezikoslovec na platnicah frančiškanskega „Cvetja“? Da, edina vaša jezikoslovna zasluga je — da ste slovenščino spakedrili, tako da kmalu ne bomo vedeli, jeli smo Hrvatje, Čehi ali Rusi ali — Nemci. Vsa vaša filozofia obstoji pa v par frazah, katere je Stritar prepisal iz Schopenhauerja! . . . In ti ljudje hočejo braniti vednost proti — katoliškim

učenjakom! Saj res. splačalo bi se primerjati logično temeljitost vvodnih člankov mladoslovenskega kolomona, vulgo „Sl. Narod“, s članki, kakersne prinaša n. pr. „Unità cattolica“; ali pa celo znanstvene razprave „Ljubljanskega Zvona“ (posebno iz peresa — dr. Celestinovega) z razpravami iz — „Civiltà cattolica“!! Da ne govorimo še le o metafiziki in pansofiji listov, kaker n. pr. „Brusa“ itd. Edine „Stimmen aus Maria Laach“ bi znale še z njim tekmovali . . . A propos! Dr. Nevesekdo spraval se je v „4000“ branit električno proti dekretom ljubljanskega škofa. Najbrže se je za električno tako navdušil iz ravno imenovanih „Laacher-Stimmen“, kjer jezuit L. Dressel prav zdaj priobčuje visoko učeno razpravo: „Der elektrische Strom im Bunde mit Wasser und die Lauffener Kraftübertragung“. In Bog ve, ali se ne peča dr. Nevesekdo tudi z branjem znanstvenega katoliškega lista: „Frankfurter zeitgem. Broschüren“, kjer je nedavno benediktinec P. Kolumban Brugger objavil spis: „Die Fortschritte der Elektrotechnik“ itd.? . . . Ali pa so morda jezuitje in benediktinci v omenjenih razpravah hoteli vtemeljiti teorijo Antona od Kala, da izhaja električno — iz Belcebubovega repa — in dr. Nevesekdo je smatral za svojo sveto dolžnost, da je, v imenu napredka in znanosti, svojo pravično jezo izbruhnil na vražaste nazadnjake v redovniški suknji!?! Vsekako — sijajen dokaz, koliko se ima električno zahvaliti mladoslovenskim liberalcem.

Dalje Gorje učenjakom, gorje vseučilišnim profesorjem, ko bi se vresničili vzori blaženega Antona od Kala! Poslušajmo, kako klasično nam to riše dr. Nevesekdo: „Zdajci se pripelje po prašni cesti za nama gosposka kočija. Pred njo so bili vpreženi štirje konji. Profesor z vseučilišča se pokloni in sname obrabljeni klobuček. Rejen človek je sedel v tem vozu in se leno valjal po mehkih blazinah. Na prsih se mu je bliščalo nekaj redov, torej popolnoma vpravičeno, da se na naju niti ozrl ni“ . . . „Kdo je ta dostojanstvenik?“ vprašam. Profesor vseučiliški mi odgovori: „Cerkovnik pri svetem Nikolaji.“

In da si predočimo sijajno stanje vseučiliškega profesorja v dobi, ko gospoduje teorija Antona od Kala, navedimo mesto iz pogovora mej glavnim junakom v povesti in vseučiliškim profesorjem.

„Ali stanuješ v mestu?“

„V mestu, kje pa drugje!“

„Zdi se mi, da nimaš preobilo dohodkov?“

„Kaj hočeš,“ odgovori mi ponižno, „saj sem samo profesor na vseučilišči.“

„Profesor na vseučilišči!“ vskliknem.

„Da, na vseučilišči svetega Semplicija!“

„Kaj predavaš?“

„Učencem svojim razlagam teorijo blaženega Antona od

Kala. Toda saj se ti ponudi prilika, da bodeš poslušal predavanja moje, ako prideš na vseučilišče svetega Simplicija!“

Takrat sem vže sklenil v duhu, da obiščem to svetovnoznano vseučilišče. Za sedaj pa vprašam:

„Kakšne dohodke imaš od profesure svoje?“

„Ti dohodki niso nikaker neznatni! Na teden mi izplačuje škofova blagajnica po dve liri; poleg tega imam privilegij, da se smem brezplačno najesti na kapiteljskem polji, kedar hočem.“

„To repišče je torej kapiteljsko polje?“

„Tako je, in često sem tukaj večerjal vže prav izvrstno!“

„Obuvalo ti tudi ni najboljše!“ pristavil sem.

„Vidiš, to so res posebne sitnosti!“ odgovori mi. „Nam vseučiliškim profesorjem morajo nadškofovi dvorni čevljarji brezplačno napravljati obutev. Vrstimo se drug za drugim. Sedaj je na vrsti naš rector magnificus — tisti, ki tako smešno predava o sandalih svetega Antona — in to je tanko in neznatno človeče, ki prav počasi trga obutev svojo! Jaz pa moram čakati, dasi mi palec na nogi gleda beli dan, kaker bi ne bilo ni čevljarjev ni usnja na svetu!“

Priznal sem, da mu je v tem oziru vsoda dokaj žalostna.

„Sicer pa človek izhaja prav lahko“, zatrjuje mi, „tem lože, ker imam postranskih dogodkov!“

„Kakšni dohodki so to?“

„O velikih praznikih“, odgovori mi, „zvonim v stolpu svetega Nikolaja, kar mi na leto donša nekaj lir. Vender je vže tudi v tem slabše!“ pristavi vzdihuj.

„In kako to?“

„Kako to? Ker se vže do malega ponujajo vsi profesorji vseučiliški, da bi zvonili v stolpu svetega Nikolaja!“

Gospoda liberalna si tu prisvaja, da le oni znajo spoštovati učenjake, a ne katoliška cerkev! Poznate li zgodovino? Veste, kako so rimski papeži slikarje, pesnike, učenjake odlikovali in podpirali? Niso li ravno papeži, ko so imeli popolno oblast, vseučiliščem dajali toliko prostost, da so bila prav za prav samosvoja država v državi? Liberalizem ima spoštovanje do znanosti, do učenjakov!? Liberalizem, ki vsakega, bodi tudi največi umetnik ali učenjak, v vojsko poganja, in izpostavlja svinčenkam razsvitljene glave filozofov, kaker butico zabitega, neukega — prostaka! Saj še mi se spominjamo časov, ko so se ne le profesorji, ampak celo odlični dijaki oproščali vojaščine. In zdaj?! . . . Apolon in Atena pokoriti se morata — divjemu Martu. To je iznajdba modernega liberalizma! Vseučiliške profesorje so za časa cerkvenega gospodstva odlikovali s plemstvom, a za vladanja modernega liberalstva se dobiva plemstvo — za denar. Poplemenjajo se bankirji, kapitalisti, židje — a profesorji na državnih šolah, ne da bi izvzemali vseučiliških, so sluge državne politike in vsemogočne ministerske volje.

Nadalje se naši prosvitljenci vsiljujejo samim nebeškim svetnikom za zaščitnike proti — ljubljanskemu škofu. Tako srečna sta sveta brata — Ciril in Metod, katerima je baje nadškof Jakob s petdesetim dekretom odvzel svetništvo za svojo provincijo! Res, lepi odvetniki slovanskih aposteljnov, odvetniki, katerim smrdi vse, kar je bilo njima sveto! Sveta brata, ki sta se pokorno klanjala tistemu rimskemu papežu, katerega njuni odvetniki psujejo za izvrg človeštva, ljudje, katerim so katoliška moralna načela „bagatelna“ reč! Da, ako boste še nadalje, posebno kaker delate v „Slov. Svetu“, rabili imena sv. bratov le kot sredstvo v dosego posvetnih, političnih namenov, za propagando ruskogrškega razkolništva, prideta sv. Ciril in Metod ne le pri tujih narodih, ampak tudi pri priprostem vernem ljudstvu slovenskem res še ob sijaj svetništva! Ako pa nekateri cerkveni dostojanstveniki nočejo v tako nizke namene rabiti njiju imena, kaker vi, s tem le branijo njiju čast in svetništvo, katero vi vlačite iz vzornih višin v lužo strastnega strankarstva. Kar se pa tiče društva, ki nosi nju imeni, slovensko duhovstvo ni nikaker proti njemu kot t a k e m u, ampak je le tu pa tam nekoliko oprezno nasproti njemu, to pa po vsi pravici, dokler se v enaka društva vsiljujejo ljudje, ki, kaker dr. Tavčar, po listih vse, kar je katoliško, z gnojnico polivajo. Dokler ta društva ne izločijo iz sebe takih elementov, ne bodo nikdar živela brezpojojnega, vsestranskega zaupanja niti pri škofih in duhovnih, niti tudi pri treznih avstrijskih domoljubih.

Preidimo spet k drugi veleumni iznajdbi našega satirika. Kaker hoče on preveriti svet, bi se morali po naših nazorih in po duhu katoliških škofov vže nežni otroci trgati roditeljem iz naročja in oddajati v javna izgojevališča, dokler ne odrastejo do možke starosti. V državi, naslikani po naših vzorih, otroci nimajo več videti svojih starišev. Davek pa, ki se plačuje za vzdrževanje takih odgojevališč, je velik! . . .

Da res, zadeli ste jo, dr. Nevesekdo! Mi smo zagovorniki državne vzgoje?! Mi kratimo starišem naravne pravice do odgoje njih dece?! Kdo je vselej bolj zagovarjal naravne pravice, katere ima družina do vzgoje, nego katoliška cerkev in rimski papež? In ali ste vže zabili na krepke besede, s katerimi je pred par leti Leon XIII. svoj glas povzdignil zagovarjaje pravice krščanskih starišev proti državi, ki si edina prisvaja šolo in odgojo? Ste zabili na liste avstrijskih škofov, kjer se potegujejo proti državnemu zakonu za svete pravice, za želje, katere imajo katoliški stariši glede šole in javne vzgoje? In pa — kar se n a s tiče — ste li brali, kar smo v prvem, drugem in tretjem letniku pisali o vzgoji proti državnim šolam? Kdo v slovenskem jeziku je odločniše in brezobzirniše zagovarjal prostost vesti in naravna prava starišev pri vzgoji nego mi? . . . Berite no, kar smo n. pr. pisali l. 1890 v drugem tečaju „R. Kat.“ na

strani 28: „Potem ni pač težko razsoditi, kaj ima država pri šoli opraviti . . . Drugi so, katere narava kliče, da odgajajo deco . . . Prvo, najnaravnijo pravico do dece imajo stariši . . . Od njih je odvisno, kako, s čim, koliko časa in do kdaj se ima otrok odgojevati . . . Stariši smejo svoji deci učitelja izbrati, to pa po svoji volji . . . Človeka goniti v javno šolo, je nezno prisilje“ itd. (Tisti pa, o katerih pišete, ste vi, liberalci pravim. Vi, oziroma vaši bratje po duhu so vstvarili, vi zagovarjate šolsko postavo, katera na mило in nemilo izdaja nežno mladino brezverski šoli, kjer se vzgaja proti vesti, proti volji starišev. Vi ste vstvarili posilno šolsko postavo, katera daje celo vojaku oblast stariše prisiliti, da pošljejo deco v šolo, katera njih želji nikaker ne vstreza.

Da, mi smo neki zagovorniki državnega absolutizma?! In ta absolutizem cerkev goji in brani!? Ne vemo, je li slepa strastnost ali hudobnost, ko modruje dr. Nevesekdo: „Kaj pa piše blaženi Antonius? Država ima vso moč v rokah, in nje dolžnost je, s to močjo zabraniti, da se ne dela greh . . . To je načelo blaženega. Antona od Kala . . .“ Spet: „Kaj bi bila naša država brez palice! Blagonsno to orodje je steber, da, glavni steber javnemu življenju našemu.“ To je naš nauk!?

Berite, kar pišemo o državni oblasti na gore navedenem mestu. Najdete li v slovenskem jeziku pisan en sam stavek, kjer bi se bolj omejevala državna oblast, odločnije pobijal državni absolutizem? Kaj pa s palico? Kdo jo je vpeljal v državo? Katoliška cerkev? Tako poznate zgodovino? Ona nam spričuje ravno nasprotno; tem nepotrebniša je palica, čim bolj se narodi drže naukov sv. vere, čim pridniše sprejemajo sv. sakramente! A tem neobhodniša prihaja palica, čim bolj se ljudstvo izneverja sv. cerkvi. Kdo je vstvaril železni militarizem, kdo Evropi na vrat naložil neznosni policijski aparat? Bi bilo vsega tega treba, ako bi, kaker uči sv. cerkev in njeni škofje (tudi ljubljanski), kaker učimo mi, ljudje živo verovali v prihodnje življenje, v večno povračilo, ako bi kapitalisti ljubili v delavcih po podobi Božji vstvarjene, s krvjo Kristusovo odrešene, sebi enakopravne brate? Ako bi narodi v kraljih in oblastnikih spoštovali Božje namestnike? In tako dalje. Ne naši, ampak vaši nazori, vaši nauki so, ki potiskajo državnikom palico v roko. Vaši nauki o človeški volji, katere prostost tajite, tako da se človek prav za prav več ne loči od živali: torej ga treba s silo, s palico kaker osla poganjati! Vaša teorija o samooblastnosti ljudstva in narodov, teorija, katera načelnostno opravičuje revolucijo: in tako vladarjem ne ostaja drugega nego z bajonetom se oborožiti, da jim je mogoče s silo brzdati vporne težnje od vas vzgojenih narodov. In kaj beremo v vaših romanih, v vaših pesnih? Nam ne izražate povsod misel o nevkrotljivosti človeških strasti, o popolni onemoglosti volje nasproti pojavom človeškega srca?

Kdo bo take neykrotljive sile brzdal, ako ne palica? Pač kratke pameti ste, gospodje Zvonovci, da ste vže zabili, kako smo vam iz vaših lastnih spisov od besede do besede dokazali nauke, s katerimi tajite prosto voljo — in zdaj nas izpostavljate posmehu, češ, naša teorija je teorija palice? Bodite nam hvaležni — teorija palice je v smislu v a š e g a nauka!

Dr. Nevesekdo si je nasnoval pošasti prihodnjih časov, da bi z njimi plašil sedanje; a te pošasti niso plod naših nauk, ampak bolni izrodek njegove razgrete domišljije. Ne, da bi dr. Nevesekdo boljše pogledal v domači tabor, v tabor liberalcev, in da bi imel le trohico razsodnosti, vedeti bi pač moral, da take pošasti se porajajo iz liberalnih nauk: liberalizem je do zdaj še vselej obrodil državni absolutizem in militarizem — gospodstvo palice in surove sile; ta absolutizem je pa smrt vsakemu prostemu razvoju naravnih človeških moči, smrt prostih ved in umetnij. Toda strast je našega satirika tako prevzela, da se svojih absurdnih dedukcij ne zaveda, da v obraz bije izkušnji in zgodovini. Ta strast je sovraštvo proti katoliški cerkvi in duhovščini. Da, ponavljamo: povest „4000“ je najnesramniši pamflet, ki ga ima slovensko slovstvo na katoliško cerkev in njeno hierarhijo.

Od str. 27. do 35. opisuje ljubljanske redovnike kot družbo samih hinavcev, svetohlincev, nečistnikov. Evo vam sliko samostanskega stanovanja: „Sel sem z omenjenima strežnikoma v notranje sobe. Kakšen blesk, ko sem stopal po teh sobah! Zlato in srebro se je lesketalo z sten in se iskrilo tudi s preprog, katere so senčile visoka okna. Obilo dragocenih podob sem gledal v zlatih okvirjih, in največkrat tebe, belopolta Suzana, ko sta se ti v kopeli čudila poželjiva starca, ali pa tebe, faronova žena, ko si vsa pregrešna zavajala mladeniča. Vse to se je žarilo v svetlih okvirjih in ponosna telesa čarobnih žensk so vzbujala pregrešne strasti. Tako je stanoval polkovnik, katerega je vezala obljava vednega — vboštva.“

Od str. 68—94. riše dr. Nevesekdo vse duhovnike kot hinavce, češ, oni le hlinijo celibat — a v resnici so vsi, brez izjeme, prešestniki. Celibat je protinaravna, neizvršljiva naredba. O duhovniškem celibatu mislimo govoriti drug pot. Nesramni atentat na našo čast, kakor se ni še bral v slovenskem jeziku, a se niti v židovskih listih zlehka ne nahaja, nas je po pravici razgrel, da hočemo z vso odločnostjo take podle napade zavračati. Prosili bi le tiste duhovne, kateri se zdaj pomežkujejo z liberalci, naj bi vender premislili, kaki prijatelji so jim tisti, kateri tako nesramno po blatu valjajo duhovski kolar! Gospodom liberalcem, v katerih imenu govori dr. Nevesekdo, bi pa za zdaj le to povedali: Ako nekateri duhovniki grešijo, ne delajo tega,

ker se drže katoliških načel, ampak ker se jih ne drže; grešniki so le, vkoliker izvršujejo nauke slovenskih liberalcev. kateri, tajé prostost volje, ponižujejo človeka do neumne živali. Liberalci, ako bi bili dosledni, bi duhovnika-grešnika ne smeli izpostavljati roganju, ampak odobravati njegovo dejanje. A taki so liberalci: vabijo in vabijo duhovnika v nezakonita dejanja, ko so ga pa izvabili, trobijo v svet: glejte, taki so duhovniki!

Največ pa meče dr. Nevesekdo slovenskemu duhovstvu v obraz oderuštvo in skopušstvo, češ, to je slepi, da ne vidi nobene bede, da je neobčutljivo, da nikomur nič ne pomaga. Toda ravno v tem oziru nimate pravice slovenski duhovščini veliko očitati. Težko je sicer komu predbacivati skazane dobrote. Trdimo pa, da ne malo število naših liberalnih omikancev so v svoji mladosti zajemali iz sklede tistih, katerim sedaj v obraz pljuvajo... Hlapčevalo je slovensko duhovstvo liberalcem od l. 1870 do 1890. Sedaj plačujejo. Slovensko duhovstvo ni nikdar zapiralo vrat, ko je šlo za narodna podjetja. Izkazi priobčeni pričajo. A prav bi bilo, da bi slovensko duhovstvo za ona podjetja nič več ne dalo, dokler ne preide njih vodstvo v roke mož, katereregakoli stanu, o kojih pa bomo prepričani, da ne bodo naših doneskov, doneskov od oltarja, rabili proti oltarju.

Katoliška vera in cerkvena avktoriteta najbolj trpi, ako se niže duhovstvo vpira svojim škofom. To vedo liberalci. Zaradi tega so posebno pretekli dve desetletji po časopisih hujskali niže duhovnike in bogoslovce proti svojim predstojnikom in škofom. Vsakega, ki bi se bil le v čem vpil viši instanciji, povzdigovali so v deseto nebo. Vpornik je imel vselej prav, škof nikdar. Eden ali drug jim je morda šel na limanice in pisaril proti škofom po liberalnih listih. Tako je bilo — sedaj ni več tako. Skušnja je duhovnike spomnila, kako dobro je natančno držati, kar so prisegli o posvečenju svojemu škofu. Dr. Nevesekdo čuti, kako pojema moč liberalna, odkar so duhovniki ozko se oklenili svojega škofa. Skuša torej zopet zagozdo zabiti mej škofa in duhovnike. Str. 64 — 68 podtika prav zlobno škofu ljubljanskemu, da je za svojo provincijo vzel sv. Cirilu in Metodu svetništvo, da je prepovedal v slovenskem jeziku krščanski nauk označevati in brati slovenske knjige, posebno Prešerna. Dr. Nevesekdo hoče reči: ljubljanski škof je sovražnik češčenju sv. Cirila in Metoda, sovražnik slovenskega jezika in slovstva. Vpornega kapelana Primoža pa riše pred sodbo škofijsko: „Zatoženi kapelan Primož stoji kaker smreka na svojem mestu in neče vpogniti kolena, obteženega z verigo.“ !! . . .

Še enkrat: kdor ni še bral pamfleta „4000“, priporočamo, da ga bere. Prebravšemu sprhne iz srca zadnja iskrica sposto-

vanja do slovenskega liberalstva. Pride dan, ko se bodo slovenski liberalci sami sê studom sramovali tega pamfleta, kaker se ga vže zdaj sramuje njegov lastni oče, ki se boji podpisati pravo svoje ime. „Slovenski Narod“ št. 295. 1891 označuje to povest sê sledecimi besedami: „Ta povest, te vrste najznamenitíši literarni proizvod slovenski, dokazuje z živim in perečim sarkazmom absurdnost politíčnih, socijalnih in književnih nazorov, s katerimi se prostituirá znani „dr. Ničmah“, in zategadelj jo priporočamo vsakomur kar najtopleje.“ Toda prava opredelitev tega liberalnega ploda je ta le: Ta liberalna fantazija, glede vma-zanosti, obrekovanja, blatenja najznamenitejši proizvod na židovskih vseučiliščih vzgojenih slovenskih liberalcev, dokazuje z živo, drzno in perečo nesramnostjo absurdnost politíčnih in socijalnih, brezverskih nazorov, s katerimi se vže dvajset let prostituirajo znani liberalci slovenski, in zategadelj jo priporočamo v studij vsakomur, ki še koketuje z liberalci, najtopleje.

Da, satira „4000“ ni le proti nam naperjena, ampak v nji se v blato vlačijo tudi pristna prava, od Boga samega nam razodeta npravstvena načela, katoliške vstanove, bogoslužje, hierarhija — od najnižega duhovnika do papeža. Čudno res, kako se je „Nova Soča“ čutila poklicano braniti katoličanstvo proti nam — a celo leto je molčala, ko je ta lepa povest izhajala! Pa — ni liberalcev na Slovenskem?! Nedavno smo brali, da se je „Ljub. Zvon“ prepovedal dijakom novomeškega gimnazija. No vender!! Kdaj bi se bilo vže moralo to zgoditi ne le v Novem mestu, ampak po vseh slovenskih gimnazijih. Mladina, ki zajema iz tako vma-zanih virov, naj bi se ohranila spoštovanje do katoliške cerkve in duhovnikov, naj bi se v nji ne zamoril vsak čut sramežljivosti . . . In vender navzlic vsemu temu — nahajata se še, kot sotrudnika pri takem listu — dva slovenska katoliška duhovna: Gorazd in Fekonja!!

Dr. Mahnič.

Raznoterosti.

Slomšek, ponos in dika naša.

Naj li hvalimo Slomškega? Čemu? Slave njegove je bila in je polna vsa domovina slovenska. Stareji in mlaji, ne glede na stan in celo mišljenje, vsi se klanjajo Slomšku in z radostjo mu priznavajo najodličnejše mesto mej pisatelji slovenskimi. A velika

razlika je mej hvalo starejih in mlajih. Stareji so imeli v rokah njegove spise in beroč so sami res poznali in okusili vzvišenost in vporabnost idej njegovih, pa lepoto njegovega jezika in zloga. Stareji hvalijo in slavijo Slomškega iz prepričanja, iz skušnjje. Ne tako večina mlajih. Dandanes so knjige, časopisi, v koje je dajal Slomšek tiskati svoje duševne proizvode, jako redki. Le malo mlajih je tako srečnih da bi mogli do vseh teh virov; zavoljo tega hvala njih in občudovanje Slomškega, izvira bolj iz tradicije, kakor iz lastnega prepričanja. Da bode torej tudi mlaji rod sam spoznal vzornost Slomšekovo, sam okusil, kako zdrav in sladak je sad njegovih spisov, ter ga iz prepričanja čislal, posnemal in njegove plodne ideje presajal v srce naroda, naj bi se **Slomšekovi spisi zopet izdali!**

Vgovor: Saj jih je vnet mož vže davno jel izdajati; a prenehati je moral, ker slovensko razumništvo izdajanih zvezkov ni kupovalo! — Resnica, čudna resnica. Slovenci proslavljamo Slomškega, a sprejeli ga nismo, ko je hotel po svojih spisih oživljen iz groba vstati! Morda smo presiromašni? Nam se zdi, da to nikakor. V kratki dobi so se izdali, spisi Stritarjevi, Jurčičevi, Zarnikovi, Erjavčevi, Levstikovi. Čast, komur čast, a Slomšek v nikakem oziru ne zaostaja za temi, niti v jeziku, niti v zlogu, niti v narodnem duhu, niti v idejah. In vendar vsi ti so se izdali in kupovali, ne prav ceno, a Slomšek, toliko slavljani Slomšek — se ni mogel izdati! Slovencem ni do izdanja njegovih spisov, ker ne vedo, kaj krijejo v sebi, ker so omrzeli za ideje, katere so Slomškega prešinjale. Več nam je do schopenhauerjanstva Stritarjevega, kakor do čistega krščanstva Slomšekovega!

Sprožilo se je, da bi jih tedaj družba sv. Mohorja jela izdajati. Mi bi bili proti temu. V tem slučaju bi namreč poteklo kakih petnajst let, predno bi imeli izdanega celega Slomškega. A sedaj, ko tako živo potrebujemo spisov vsebine in zloga Slomšekovega, naj bi nam še toliko let spisi Slomšekovi ostali nedostopni?! Koliko dobrega bi se zamudilo, a koliko dobrega se v petnajstih letih iz branja teh spisov lahko porodi in razvije bodisi na polji vzgoje ali cerkvenega govorništva, ako se koj, nemudoma izdajo. Mnogo nespozumljenje sprhne iz razumništva slovenskega, ko bodo brali, kaj pravi od vseh spoštovani pedagog in narodnjak, starina Slomšek.

Družba sv. Mohora pa naj bi o priliki izdala nekoliko zvezkov iz branih spisov Slomškovih za priprosto ljudstvo, kajti marsikaj je v Slomškovih spisih, kar je le za duhovnike in svetne pedagoge.

Torej Slomšekovi spisi naj se izdajo koj, nemudoma; ker pa družba sv. Mohorja tega ne more, treba, da zavedni Slovenci **pokupijo zaostale iztise** vže izdanih štirih zvezkov pri vel. č. g. Lendovšku in se **naroče tudi na sledeče zvezke.** Bilo bi dobro, ako bi morda sam č. g. izdajatelj M. Lendovšek ali drugi rodoljubi v Mariboru, Ljubljani, Celovcu povabili vse slovensko razumnštvo, posebno duhovnike in učitelje, in sicer **ne nasploh, ampak vsakega posebe, da se vže naprej zaveže kupiti vse zvezke . . .** Ko bode celi Slomšek v novi izdaji dotiskan, izpolnjena bode jedna najjiskrenjših želj marsikaterega slovenskega rodoljuba v veselje in korist učljivega slovenskega ljudstva!

Pridi naša zvezda, pridi,
 Jasne v nas upri oči!
 Naj moj dom te zopet vidi,
 Zlata zvezda, srečnih dni! — Gregorčič.

„Vesna“.

Došla nam je 1. številka leposlovnega lista, ki ga mislijo na svitlo dajati slovenski visokošolci. List nosi naslov „Vesna“. Ravno smo prijeli za pero, da bi dve besedi spregovorili o tej najnovejši prikazni v slovenskem slovstvu, ko dobimo v roke 66. štev. letošnjega „Slovenskega Naroda“. Kar tu piše naš najstarejši dnevnik v svojem „listku“ o „Vesni“, nam je vzeto iz srca, tako da boljšega ne vemo, nego v naslednjem navesti nekoliko stavkov iz omenjene ocene. (Ko bi se mi sami predrznili tako sodbo izreči o komaj rojenem slovstvenem detetu, bi se gotovo zamerili na vse strani. Naj gospoda, ki nas tako nemilo obsoja radi našega črnogledstva, iz tega sprevidi, da drugi, in celo naši nasprotniki, še bolj črno gledajo. Sicer pa ne bodo nekaterih naših tudi-katoličanov spreobrnilo vse milosti sv. Duha, ker ni ga greha, kateri bi človeka bolj zaslepil, kakor je liberalno katoličanstvo — pestis perniciosissima!). Oceno „Narodovo“ označuje dovolj vže „moto“: „Kaj pa je tebe treba bilo — Dete mlado. .!“ Zdaj pa nekaj stavkov: „ . . . Prva številka je, rahlo rečeno, zelo, zelo nevesela prikazen za bodočnost našega slovstva, in to bodisi glede jezika, bodisi glede vsebine. . . . Kaj pa šele vsebina! Pesnika „Vesne“ sta seveda vredna zastopnika tiste, v Slovencih toli priljubljene svetoboli in življenje jima je le neznosno breme, ker prišedši iz Ljubljane do Dunaja po tamošnjih kavarnah zaman iščeta „bratoljubja oltarjev“. Pesniškemu delu pa je vreden pendant novejšica „Za vzorom“, ki je po svoji vsebini prava apoteoza nezrele petošolske ljubezni in mlečnega petošolskega — fatalizma in pesimizma. Dijak, ki še hlače trga po

klopel latinskih šol, fatalist vsled izkušenj dosedanjega življenja in to zategadelj, ker mu je „deda sneg zamel, ker se je teta vtopila pri pranju, ker je mlajši brat vmrl za kačjim pikom in ker se je sestra — no recimo — tudi nekako ponesrečila“ — oprostite, gospoda, to je pač „genus des Grausamen!“ . . . Toda dovolj! Kdor se hoče osvedočiti sam o vrhuncu naivnosti in stilistične okornosti, čita naj to novelico. — Iz ostale vsebine lista navajamo naj sedaj le še strokovnjaški nasvet družbi sv. Mohora, da naj v „Domačem zdravniku“, tedaj v knjigi, ki bo prišla v narod v 300.000 proizvodih, da mesta zlasti tudi propilaksi — sifilitike! Zlobnega namena sicer dotični gospod s tem gorostasnim nasvetom izvestno ni imel, a toliko bi vender-le imel vedeti, da ne sme soditi razmer celega naroda po svojih Dunajskih potrebah. . . . Dunajski akademiki . . . so zašli na nepravo pot in je o tem sodba naroda jedina. Z glorfikacijo nezrelega pesimizma se narodu ne služi in gorje domovini, ako se bodo vračali v nas mladi možje, napojeni čmernega fatalizma mesto idealne in upapolne ljubezni do naroda. To, kar piše „Vesna“, tedaj ni pripravljajenje za narodno delo. Naj nam zatorej zadostuje prvi ponesrečni poskus in pokažite svoje rodoljubje na drug način. Že nekaj let narod na svojo žalost opazuje, da so nekako redki postali dijaki, vračajoči se s točno izvršenimi izpiti v domovino; narodnih profesorjev bi skoro primanjkovalo, na zdravniška mesta pa se že sedaj morajo nastavljati tujci. In vender je število naših akademikov visoko, kaker še nikdar . . . Jeli napominana žalostna prikazen mari tudi že posledica nazorov, odsevajočih iz „Vesne“? . . .“

V podporo mladim pisateljem

so nadalje darovali:

A. V. „ . . .“	for.	5
V. č. g. Ab. Brence, župnik	„	2
„ „ Josip Godnič, vik. v Kronbergu	„	5
Veleuč. g. dr. Josip Pajek, prof. v Mariboru	„	5
V. č. g. dr. Josip Zidanšek, profesor bogosl. v Mariboru	„	5
„ „ Andrej Erfolja, župnik v Zgoniku	„	3
„ „ Ivan Grbec, ku. tajnik v Gorici	„	100

niki komaj pokrivamo stroške za tisek in vpravnistvo — ako bi hoteli posnemati n. pr. nekdanjega vrednika Dunajskega „Zvona“, bi smeli naročnino povišati na štiri forinte in — kapital bi nam rasel, da bi bilo kaj! A tega nečemo in nečemo! Ako imamo kaj koristiti sveti stvari in domovini, hočemo to storiti brez vsakega gmotnega dobička; in vrhu tega hočemo še žrtvovati svoj čas, moči in zdravje. Varuj nas Bog, da bi nam morala siromašna domovina plačevati za mali trud, s katerim ji služimo! A prav radi tega naj bi tudi tisti gospodje, ki so list prejeli, vender toliko pravični bili, da bi nam poslali pičlo naročnino letnih dveh forintov! Res morebiti, da se eden ali drug ni izrecno naročil, a če ga ni bila volja list sprejemati, je imel kar zapisati „retour“ — in nihče bi ga ne bil več nadlegoval. Vsaj toliko vpljudnosti naj bi se nam skazalo! To stane pač malo truda.

Sicer smo naročili vpravnistvu v Ljubljani, naj na naše stroške razpošlje na ogled letošnjo 1. in 2. številko tistim gospodom, kateri so bili doslej naročniki, a se letos niso spet izrecno oglašili. Ako lista ne mislijo obdržati, naj ga — brez vse zamere — vrnejo v Ljubljano.

Sicer se naš list močno bere v omikanih krogih, posebno tudi med odraslo mladino. In to je, kar nam daje pogum in vstrajnost.

Dr. Mahnič.

Naj se nam ne zameri, da se na tem mestu hvaležno spominjamo svojega osebnega prijatelja in somišljenika

velič. g. Ivana Ev. Grbec-a,

kn. tajnika,

kateri je 14. marcija po dolgi bolezni v Gorici mirno v Gospodu zaspal. Rajski nam je rže dva meseca pred smrtjo vročil 100 gold. v podporo mladim pisateljem, katerim ga torej še posebno priporočamo v molitev in blag spomin.

Dr. Romih.

Kaker smo zvedeli, so nam nekateri naših prijateljev močno zamerili, da smo zadnje žalostno dr. Romihovo zadevo spet privlekli na dan, češ, ni krščansko smešiti in zbadati zmaganega nasprotnika, ki si ne more več pomagati. Pa Bog jim odpusti — takim prijateljem katerim ne pomagamo, naj molčimo ali pišemo kar hočemo in kaker hočemo! Zdi se, da sploh ne morejo živeti, ako o časa do časa spet kaj zanimivega ne staknejo proti nam. Oj začetka so nas samnčili, da se svojim pisateljevanjem iščemo — bogastva; potem so na dan spravili škofovsko mitro, po kateri baje hrepenjemo, ko pa vse ni nič zdalo, nas hočejo zdaj svetu narisati kot krvoločnike, katerih edino veselje bi bilo gledati, kako se liberalci v smrtnih bolečinah vlejejo pradi našimi nogami.

No, kaj pa je, radi česar dr. Romiha še zdaj ne moremo pustiti v miru, tudi ako bi hoteli? Zato, ker on sam nam *ne* može dati še miru.

Na »odprto pismo«, ki smo mi je pisali na platnicah 11. št. »Rimskega Katolika« 1891, poslal nam je 21. dec. »stvarni popravek«, v katerem naševa edenindvajset »mi res«.

Mi tega popravka nismo hoteli priobčiti in sicer, kaker smo rekli na platnicah 1. št. 1892, iz Ljubee do dr. Romiha. In to ponavljamo tudi zdaj! Naj pa sodijo gosposke braveli sam! o »stvarnih popravkih«, kaker so u. pr. naslednji: »Ni res, da smo že bili pri Filipih, kaker trdite na 4. strani platnic. Ni res, da ste zmagali pri Filipih, kaker trdite . . . Ni res, da bi Vas rad vstopil v žilci vude, kaker trdite na tretji strani platnic. . . . Da ne navajamo več družih. Nismo h delali krščansko, da nismo hoteli priobčiti takih abetnosti?»

Toda dr. Romih ni nikaker hotel, da bi se s tem njegova zadeva pokopala: ko v 1. št. 1892 ni misel svojih 21 »mi res«, poslal nam je pismo (in sicer v vradnem zavitku, na katerem je tiskano; »zaveza slovenskih učiteljskih društev«, torej kot predsednik »Zaveze«), kjer pravi: »Za Vášo ljubzen sem Vam prav hvaležen, vendar nanjo nič kaj prav ne verjamem, ker me v isti številki hočete osmešiti, v kateri mi ponujate svojo ljubzen; torej zahtevam, da vsprejmete 1. popravek. Ker pa bi bilo mogoče, da stvar zastara, vložil sem ob jednem tožbo. Bodeva se vsaj videla pri Filipih.«

Tako tedaj stojimo spet pred novo tožbo z dr. Romihom. Prav — mi se je ne bojimo. Dr. Romih v omenjenem »posianem« št. 9, piše: »Ni res, da je na moje željo Vam došla kakšna izjava, da bi jo priobčili v svojem listu.« A mi imamo v rokah dr. Romihovo pismo, v katerem (dr. Romih) črno na belem piše: »Vender bi bil zadovoljen tudi s sledeto izjavo, katera bi priinesel v prihodnjem »svetu«. «R. R.»

»V zadnji tožbi dr. Romiha sem zvedel, da je odstopil od tožbe dr. Romih čedal porvedecanje mojega osebnega prijatelja — Dr. Malina.«

To izjavo naj bi bili mi priinesli, kaj ne g. dr. Romih, in s tem podpisali si pred občinstvom obsodbo?!

Ob enem nam je dr. Romih poslal še drug »stvarni popravek«, kateri začinja: »Ni res, da sem v svoji gorečnosti za Lindnerjevo krščanstvo prodalč zagazil, in tudi ni res, da ste brali pred meseci v »Popotniku« moje panegirike na velekrščanstvo Lindnerjevo . . . itd. To stvarni popravek je precej obširen, ker dr. Romih navaja nekajliko dolžih mest iz Lindnerja, iz katerih naj bi se — mi trdovratneži — prepričali o pravem krščanstvu Lindnerjevem. Pa saj, da smo pretirde glave! Ako dr. Romih ne more razumeti, kar smo doslej pisali proti ortodoksiji Lindnerjevi, naj prebere vvodni članek priduže številke, ter naj ve enkrat za vselej, da nismo vender tako topi, da bi framasonsko krščanstvo, katero izpoveda Lindner, izovetili v našim, rimsko-katoliškim krščanstvom!

Dr. Romih nam hoče sicer plačati za prostor, ki bi ga zavzel njegov »popravek«, a mi ne sprejemamo inseratov za plačilo: ako hoče še nadalje braniti in stemelejevati ortodoksijo masonskega racionalista, naj si poišče brezplačno prostora v »Popotniku«, glasilu učiteljske »Zaveze«, katere predsednik je on sam in v katere imenu nam je tudi poslal svoj »popravek«.